

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**2003 SONRASI IRAK CUMHURİYETİ'NİN YENİDEN
İNŞA SÜRECİ**

Yüksek Lisans Tezi

Abdulqader Haddad Hadi AL LUHAIBI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İstanbul – 2023

TEZ TANITIM FORMU

- Yazar Adı Soyadı** : Abdülqader Haddad Hadi AL LUHAIBI
- Tezin Dili** : Türkçe
- Tezin Adı** : 2003 Sonrası Irak Cumhuriyeti'nin Yeniden İnşa Süreci
- Enstitü** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Anabilim Dalı** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- Tezin Türü** : Yüksek Lisans
- Tezin Tarihi** : 25.01.2023
- Sayfa Sayısı** : 69
- Tez Danışmanları** : Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU
- Dizin Terimleri** : ABD'nin Irak'ı işgali, Nuri El Maliki Yönetimi, 2005 Irak Anayasası, 2010 Irak seçimleri, Baas Partisi
- Türkçe Özet** : Çalışma ağırlıklı olarak, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle birlikte tüm Irak devlet kurumlarını tasfiye etmesinin ardından Irak'ta devletin yeniden inşa sürecini ele almaktadır.
- Dağıtım Listesi** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Abdülqader Haddad Hadi AL LUHAIBI

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**2003 SONRASI IRAK CUMHURİYETİ'NİN YENİDEN
İNŞA SÜRECİ**

Yüksek Lisans Tezi

Abdulqader Haddad Hadi AL LUHAIBI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İstanbul – 2023

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Abdulqader Haddad Hadi AL LUHAIBI

.../.../2023

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Abdulqader Haddad Hadi AL LUHAIBI' nın “**2003 Sonrası Irak Cumhuriyeti' nin Yeniden İnşa Süreci**” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.... / / 2023

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Çalışma ağırlıklı olarak, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle birlikte tüm Irak devlet kurumlarını tasfiye etmesinin ardından Irak'ta devletin yeniden inşa sürecini ele almaktadır. Çalışmada ilk olarak Irak'ın İngiliz idaresine tabi olduğu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet olarak doğuşunun ilk aşamalarının tarihsel anlatımı ön planda tutulmuştur. Daha sonra, İngiltere'nin yardımıyla, özellikle 1921 yılında, Kral I. Faysal tarafından temsil edilen ilk Irak hükümetinin fiili başlangıcı ele alınmıştır. Çalışma daha sonra, özellikle 1958 darbesinden sonra, monarşiyi izleyen cumhuriyetçi dönemi de ayrıntılı olarak ele almıştır. 1958'de başlayıp 1979'a kadar ülkede hakim olan devrimci karakter, askeri darbeler, ordunun ve askeri sınıfın devlet yapısı üzerindeki kontrolü konuları ele alınmıştır. Saddam'ın yönetiminin 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali ile devrilmesine kadar olan süreçten sonra ise Irak tarihinde önemli bir dönem olan eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin iktidarda olduğu yıllara da değinilmiştir. Irak'ın teröre ve silahlı gruplara karşı zorlu bir mücadelenin yanı sıra Maliki liderliğindeki Irak hükümeti ile Sünni ve Kürt unsurlar arasındaki krizler, Irak ve Şam İslam Devleti terör örgütünün (İŞİD) Irak'a girip bölgesinin üçte birini işgal etmesi, Eski Irak Başbakanı Haydar el-Abadi'nin iktidarda olduğu yıllarda Irak'ın topraklarını bu örgütten kurtarmak için verdiği mücadele de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD'nin Irak'ı işgali, Nuri El Maliki Yönetimi, 2005 Irak Anayasası, 2010 Irak seçimleri, Baas Partisi

SUMMARY

The study mainly deals with the process of rebuilding the state in Iraq after the United States and its allies invaded Iraq in 2003 and liquidated all Iraqi state institutions. In the study, firstly, the historical narrative of the first stages of the emergence of Iraq as a state after the First World War, when it was subject to the British administration, was kept in the foreground. Then, with the help of England, the actual beginning of the first Iraqi government, represented by King Faisal I, especially in 1921, is discussed. Later, the study also dealt with the republican period following the monarchy in detail, especially after the 1958 coup d'etat. The revolutionary character, military coups, the control of the army and the military class over the state structure, which started in 1958 and dominated the country until 1979, were discussed. After the period until the overthrow of Saddam's administration with the invasion of Iraq by the United States of America in 2003, the years when the former Iraqi Prime Minister Nuri al-Maliki was in power, which was an important period in the history of Iraq, were also mentioned. Iraq's tough fight against terrorism and armed groups, as well as the crises between the Iraqi government led by Maliki and Sunni and Kurdish elements, the entry of the Islamic State of Iraq and the Syria terrorist organization (ISIS) into Iraq and occupying one-third of its territory, Former Iraqi Prime Minister Haider al-Abadi's struggle to liberate Iraq's lands from this organization during the years he was in power is also discussed in detail.

Keywords: US invasion of Iraq, Nuri al-Maliki Administration, 2005 Iraqi Constitution, 2010 Iraqi elections, Baath Party

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK DEVLETİNİN KURULUŞU

1.1. Irak Devletinin Ortaya Çıkışı.....	8
1.1.1. İngiliz İşgali Döneminde Irak yönetimi	8
1.1.2. 1920 Irak İsyanı ve Devletin Kuruluşu.....	10
1.2. Irak Devletinin İnşasının Dayanak Noktası ve Temelleri.....	13
1.2.1. Irak'ta Devlet İnşasının Temelleri.....	13
1.2.2. Devletin Kraliyet Dönemindeki Akıbeti ve Irak'ta Sonraki siyasi Dönüşümlere Etkisi.....	16
1.3. Cumhuriyet Döneminde Irak Devleti (1958 Yılından 2003 Yılına Kadar)	18
1.3.1. Birinci Cumhuriyet Dönemi (1958-1979).....	18
1.3.2. Irak cumhuriyeti (1979-2003).....	21

İKİNCİ BÖLÜM

2003'TE IRAK'IN İŞGALİ VE DEVLETİN YENİDEN İNŞASI

2.1. Irak'ın İşgali ve Kurumlarının Tasfiyesi.....	24
2.1.1. ABD'nin Irak'ı İşgalinin Gerekçeleri	24
2.1.2. Irak Devleti'nin Kurumlarının Tasfiyesi.....	27
2.2. Devleti Yeniden İnşa Etme Prosedürleri (Siyasi ve Anayasal Çerçeve).....	29
2.2.1. 2003'ten sonra Irak Devletinin Siyasi Çerçevesi.....	30
2.2.2. 2003'ten sonra Irak Devletinin Anayasal Çerçevesi	34
2.3. Devlet Kurma Prosedürlerinin Değerlendirilmesi (Siyasi Sistemin Eleştirisi ve Yeniden yapılanma)	37
2.3.1 Siyasi Yapının Eleştirel Değerlendirilmesi	37

2.3.1.1. İstikrarsızlığın Nedenleri.....	37
2.3.1.2 Irak Devletinin Yeniden inşasının Doğru Gidişatını Etkilemede Dış Faktörlerin Rolü.....	40
2.3.2. Anayasa İnşasının Eleştirel Değerlendirilmesi.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLET İNŞASI KARŞISINDA TERÖRİZM (IRAK'TA TERÖRE KARŞI SAVAŞ)

3.1. Nuri El Maliki Hükümeti ve Silahlı Gruplarla Mücadeledeki Rolü	43
3.1.1. Nuri El Maliki'nin İlk Görevi ve Silahlı Gruplarla Mücadelesi (2006-2008)	43
3.1.2. Nuri el Maliki'nin Kontrolü Ele Geçirdiği İkinci Dönemine Giden Yol	47
3.2. IŞİD'in 2014'te Irak'a Girişi (Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaş)	51
3.2.1. Krizin başlangıcı (IŞİD'in Irak'a Gelişi).....	51
3.2.2. IŞİD'in Irak Bölgesinin Üçte Biri Üzerinde Kontrolü Ele Geçirmesi.....	53
3.2.3. El-İbadi Hükümeti ve Karşılaştığı Zorluklar	56
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA	63

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CPA	: Kapsamlı Barış Anlaşması
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti (Terör Örgütü)
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÜİYOK	: Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının danışmanlığını yürüten Dr. Öğr. Üyesi Emre Gündoğdu'ya teşekkür ederim.

GİRİŞ

Yirminci yüzyıl, modern Irak terimiyle ifade edilen devletin gerçek başlangıcı olarak kabul edilir. Bu yüzyıl, Irak'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun Irak toprakları üzerinde hâkimiyet kurduğu dönemden modern merkezi devlet çağına geçişinin başlangıcına tanık oldu. Osmanlı İmparatorluğu döneminde hâkim olan aşiret kimliğine meydan okuyarak Irak, anayasa ile yönetilen merkezi bir devlet tarafından temsil edilen yeni bir kimliği hayata geçirme dönemine girmiştir. 2 Mayıs 1920'de Irak'ı yöneten ilk kabine oluşumundan 2003'ten sonra kurulan Irak devletine kadar geçen sürede, dönem dönem istikrar sağlansa da büyük zorluklar yaşanmıştır. Bu zorluklar, monarşi döneminde gerçek ve tam bağımsız bir ülkeye ulaşmak için İngiltere ile mücadele etme sürecinden, 1979'a kadar olan süreçte ordunun devletin tüm kurumları üzerinde kontrolüne kadar uzanmaktadır. 1979'dan 2003'e kadarki ikinci Cumhuriyet dönemine kadar Irak, askeri darbeler, Orta Doğu ülkeleriyle yıllarca tekrarlanan savaflara ve boğucu bir ekonomik ablukaya tanık oldu. Bu dönemde askeri darbeler, siyasi partiler arasında iktidar değişikliklerini kontrol etti. 2003 yılına gelindiğinde Amerikan işgali, Irak otoritesini ve devlet kurumlarını tamamen yıktı. Irak'ta yasal otorite boşluğu nedeniyle caydırıcılık olmaması silahlı grupların Irak'taki genel durumu kontrol etmesini, kaosu, düzen ve güvenlik zaafiyeti gibi problemleri beraberinde getirdi. Irak devleti, “siyasi kotalar” olarak bilinen seçim sistemiyle, her bir bileşene halktan temsil ettiği yüzdeyle orantılı bir yüzde veren mezhepçi, taifeci, bölücü bir temel üzerine yeniden inşa edildi. Çalışma, 2003 sonrasında Irak devletinin inşa sürecine eşlik eden siyasi ve anayasal adım ve prosedürleri ayrıntılı bir şekilde ele alarak, ağırlıklı olarak 2003 sonrası Irak devletinin yeniden inşa sürecine ışık tutmaktadır. Çalışma aynı zamanda bu yapının kurulmasına katkıda bulunan siyasi aktörleri, birbirini izleyen istikrarsız hükümetlerin politikalarını ve Irak için bölünme tehlikesi oluşturan terör örgütleri ve aşırılık yanlısı gruplarla olan çatışmaları da ele almaktadır.

Araştırmanın Amacı

Çalışma, 2003 yılından sonra Irak'ta devletin yeniden inşası sürecine eşlik eden eksiklikleri ve zorlukları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu eksiklikleri gidermek için etkili çözümler önermektedir.

Araştırmanın Önemi

Çalışmanın önemi, 2003 sonrası Irak'ta devletin yeniden inşası sürecini kapsamlı bir şekilde ele almasıdır. Araştırma, Irak'taki mevcut siyasi sistemin ortaya çıkmasına katkıda bulunan tüm yönleri ve eksenleri ele alınarak hazırlandı. 2003'ten sonra Irak devletinin inşası konusunu ele alan birçok kitap, çalışma ve makale olmasına rağmen, bazı önemli konulardan yoksundu. Araştırmada bu önemli konular ele alındı.

Amerikalı Profesör Phoebe Marr'ın "2003'ten Sonra Irak" adlı kitabında, 2003 yılından sonra Irak'ta meydana gelen olayların tarihsel bir anlatımı karşımıza çıkıyor. Ancak kitap, meydana gelen olayların derin bir siyasi analizinden yoksundur. Çalışma, 2003 yılı sonrasında Irak'ta yaşanan olayları siyasi analiz perspektifinden ele almıştır. Enas Abdel-Sada Ali, Sanaa Kazem Kata'a, Batool Hussein Alwan tarafından yazılan "Liderlik ve Çatışma Sonrası Devletin Yeniden İnşası: 2003'ten Sonra Irak" adlı çalışma, 2003 yılına kadar süregelen modern Irak devletinin tarihine dair tarihsel bir anlatımdan yoksundu. Çalışmanın birinci bölümünde modern Irak devletinin doğuşu ve kuruluşundan 2003 yılına kadar yaşanan önemli olaylar ele alınarak bu konuya değinilmiştir. Zira bu, Irak devletinin geçmişte yaşadığı deneyimlerden gelecek için faydalar elde etmenin yanı sıra, Irak vatandaşının kimliğini ve siyasi yönelimini şekillendirmede birbirini izleyen Irak hükümetlerinin önceki politikalarının etkisini açıklamak açısından önemlidir.

Ali Abbas Murad'ın "Irak Örneği 2003-2018: Arap Ülkelerinde Devletin Yeniden İnşası Sorunları" başlıklı çalışmasında da 2003 yılından sonra Irak'ta devletin yeniden inşa süreci ele alınmıştır. Ancak kitapta 2005 yılı için etkili Irak anayasasını oluşturan gerçek adımlar ve prosedürler incelenmemiş; 2005'ten 2019'a kadar birbirini izleyen hükümetlerin özellikleri özet şeklinde ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca, 2003 yılından sonra inşa edilen Irak devleti için bir

dizi adım ve prosedürle formüle edilen siyasi ve anayasal çerçeve ve eleştirileri ele alınmıştır. Araştırma, kuruluş sürecine eşlik eden eksikliklerin açıklanmasına ayrıntılı olarak katkıda bulunmaktadır.

Tamara Kazım Al-Asadi, "Irak Devleti' nin İnşa Sorunları" başlıklı çalışmasında, Irak'ın güvenlik ve istikrarını bozmada dış faktörlerin rolünü ve 2003'ten sonra giderek zayıflayan devlet yapısını ele almamıştır. Bu bakımdan çalışmanın ikinci bölümünde Irak'taki siyasi kararlara doğrudan müdahale eden - bu da genellikle Irak'ta gücü elinde tutan figürlerin seçimine katkıda bulunmak anlamına gelmektedir- dış güçlerin Irak devletini zayıflatmadaki rolüne atıfta bulunmuştur.

Son olarak, Gazi Faysal El Scotti'nin "Irak'ta Siyasi Başarısızlığın Anayasal Yapının Dengesizliğiyle İlişkisi" konulu makalesinde, 2005 Irak anayasasının Bağdat'taki merkezi hükümeti zayıflatmada önemli bir kaynak olarak kabul edilen ve Irak'ı bölmeye fırsat tanıyan Madde 115, Madde 119 ve Madde 120 başta olmak üzere anayasanın bazı önemli maddelerine atıfta bulunmadığı görülmektedir. Çalışma, ikinci bölümün ikinci başlığında bu konuları ele almıştır.

Araştırma Soruları

Çalışma, aşağıdaki gibi bir dizi soruya odaklanmaktadır:

- 1 - 2003'ten sonra Irak devletinin prosedürel olarak inşa süreci nasıldı?
- 2- Bir devleti inşa etmek, güvenlik ve siyasi istikrarı sağlamak için gerekli yöntemler nelerdir?
- 3- - 2005 yılında Kabul edilen daimi Irak anayasasında gerekli değişiklikler nelerdir?
- 4- Irak'taki güvenliksizlik ve siyasi istikrarsızlıkta dış müdahalelerin rolü nedir ?
- 5- Birbirini izleyen hükümetlerin Irak politikasının Iraklı vatandaşların kişiliği ve yönelimi üzerindeki etkisi nedir?

Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Devlet inşası kavramını birçok şekilde tanımlamak mümkündür. Bunlardan en öne çıkanı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemden Soğuk Savaş'ın sonuna kadar hüküm süren geleneksel kavramdır. Bu tanıma göre, devlet inşası kavramından kastedilen, belirli bir ülkede ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın yanı sıra güvenliği sağlamak amacıyla istikrarlı kurumların kurulması ve bu kurumların çalışmalarını yürütmek için yeni siyasi anayasalar hazırlanmasıdır. Soğuk Savaş'tan sonra popülerleşen ikinci devlet inşası kavramı ise, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit kaynağı haline gelen başarısız bir devletin yeniden inşasına odaklanmaktadır. Bu kavram aynı zamanda demokrasi, insan hakları ile siyasi ve ekonomik reform unsurlarından da yoksundur. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler ve demokratik ülkeler bu ülkelerle ilgilenmeli ve demokrasi, güvenlik ve istikrar elde etmelerini sağlamak için onları siyasi ve sosyal olarak yapılandırarak, yeniden inşa etmelerine yardımcı olmalıdır. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a savaş başlatırken ortaya koyduğu tanımla örtüşmektedir. Devlet inşası kavramının farklı şekillerde tanımlanması, bu sürecin gerçekleştiği yer ve zamanın farklılığına ek olarak, devletlerin üzerine inşa edildiği temel ve esasların aynı olmamasından kaynaklanmaktadır.

Amerikalı filozof ve siyasetçi Francis Fukuyama, devlet kurma sürecini "devletteki mevcut kurumları desteklemek ve güçlendirmek, hayatta kalabilen ve kendi kendine yetebilen yeni etkili kurumlar inşa etmek" olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, devletin inşası, devletin yeteneklerini sınırlamakla çelişmektedir. Amerikalı bir siyaset bilimcisi olan Charles Tilly ise, devlet kurma sürecini "bağımsızlığa ve ayrılığa sahip, tek bir devletin tüm bölgeleri üzerinde otoriteye ve kurumları üzerinde hegemonyaya sahip olan merkezi bir organizasyonun kurulması" olarak tanımlamaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Vakfı, devlet inşa sürecini 'devletin toplumla ilişkisini güçlendirerek devletin yeteneklerini, kurumlarını ve meşruiyetini güçlendirmek' olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda, devlet kurma süreçlerinin toplumların ihtiyaçlarının bir yansıması olduğuna işaret edilmektedir.

Overseas Development Institute'a göre, devlet kurma süreci, devlet kurumlarını reforme etmek veya güçlendirmek için uluslararası ve ulusal aktörler tarafından benimsenen bir dizi adım ve prosedürdür. Bu tanımda, devlet kurma sürecinin, devlet ile uluslararası toplum arasındaki ilişkinin doğasına ve bu sürecin özelliklerini şekillendirmede uluslararası toplumun etkisine bağlı olduğuna dair bir gösterge vardır.

Devlet inşası sürecinin farklı tanımlarının derin ve dolaylı anlamlarını inceleyerek, devlet inşa sürecini diğer süreçlerden ayıran bazı özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Dinamizm: Burada kastedilen devamlılıktır; çünkü siyasi sistemin gelişmesi, ülkedeki siyasi aktörler nezdinde sürekliliği gerektiren ve sonu belli olmayan bir süreçtir.

2-Tarafsızlık: Tarafsızlık, parti ayrımı gözetmeksizin, toplumun tüm kesimlerinin ve mezheplerinin arzularını temsil edildiği bir süreçtir.

3- Evrensellik: Devlet inşa etme süreci tüm toplumlarda ve siyasi sistemlerde, hız ve başarı derecesi bakımından farklılık gösteren farklı biçim ve aşamalarda gerçekleşebilir. Bu toplumun doğasına bağlı olarak toplumdan topluma da değişir.

Yukarıda bahsedilenlere göre, devlet kurma sürecinin başarısı, o sürece bağlı olarak parti ve kuruluşların amaç ve çıkarlarının yanı sıra sürecin içinde bulunan ülke veya toplumun toplumsal yapısına göre farklılık gösteren bir siyasi yoldan başka bir şey değildir.

Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışma aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır:

1-Araştırmacı, 2003 yılından sonra Irak'taki siyasi sistemin üzerine inşa edildiği siyasi kota sisteminin siyasi sürecin başarısız olmasına neden olan ana faktörlerden biri olduğunu varsaymaktadır.

2- Araştırmacı, Irak anayasası'nda Irak'ın bölünmesini tesis eden ve merkezi hükümetin rolünü ve yetkisini zayıflatan ve değiştirilmesi gereken bir dizi madde olduğunu varsaymaktadır.

3-Araştırmacı, Irak devleti için önemli bir kamu geliri kaynağı olarak yalnızca petrol sektörünün gelirine ve buna bağlı olarak petrol fiyatlarındaki düşüş ve sürekli yükselişin bir sonucu olarak bu sektörün istikrarsızlığının yanı sıra turizm, tarım, Irak'taki ekonomik gelişme oranlarının düşük olmasının ve işsizliğin yüksek olmasının temel nedeninin hayvancılık ve sanayi olduğunu varsaymaktadır.

4-Araştırmacı, küçük partileri destekleyen ve parlamentoya girmelerine izin veren ve Irak'ta 2003 yılından itibaren kabul edilen oransal temsil sisteminin ve sözde oransal listenin ülkedeki yasama çıkmazına etkili bir şekilde katkıda bulunduğunu ve hükümet kurma sürecini zorlaştırdığını varsaymaktadır.

5- Araştırmacı, İran'ın Irak'ın iç işlerine karışması ile Irak'ın başarılı bir siyasi, ekonomik ve güvenlik sistemi kurma yeteneği arasında kilit bir ilişki olduğunu varsaymaktadır.

6- Araştırmacı, cumhurbaşkanlığı sisteminin, cumhurbaşkanının yürütme yetkisinin işlevlerini üstlendiği ve halkın doğrudan oylamasıyla seçildiği Irak'ta bir hükümet sistemi olarak benimsenmesinin, Irak'ın siyasi ve sosyal istikrarı için en uygun sistem olduğunu varsaymaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, modern Irak devletinin kraliyet dönemi ile temsil edilen 1921 yılında kuruluşundan itibaren geçirdiği tüm aşamaları ve tarihsel olayları ele alarak 1958- 2002 yılları arasındaki Cumhuriyet dönemi ve 2003 yılından sonra Irak'ta devletin yeniden inşa sürecine ışık tutmaktadır. Çalışma, Irak devletinin kimliğini ve tarih boyunca değişen politikalarını, bunların Irak devletin geleceği üzerindeki etkisinin boyutunu belirleme, 2003 yılında Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgali, 2004-2005 yılları arasında devlet kurumlarının tamamen tasfiyesi ve yeniden inşası için yapılan icraatları tarihsel olarak ele almaktadır. Irak'ın 2005'ten 2019'a kadar geçirdiği olaylar ve değişimler, ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, çalışmanın odak noktası olmuştur.

Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada literatür taraması ve gazete arşivi taraması yapılmıştır. Ayrıca yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Yapısı

2003 sonrası Irak'ta devletin yeniden inşası sürecinin ele alınacağı çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın, 'Irak Devletinin Genel Çerçevesi: Başlangıcı ve Kuruluşu' başlıklı birinci bölümünde, Irak'ın Osmanlı Devleti'ne ait bir coğrafi bölgeden bağımsız bir devlete nasıl dönüştüğü, üzerine kurulduğu temellerden hareketle ele alınmıştır. Irak'ta devletin kuruluş tarihi ve kuruluşundan itibaren geçirdiği aşamaların anlatılması Kraliyet dönemi, Cumhuriyet yıllarına, 2003 yılına kadar uzanır. Çalışmanın ikinci bölümünde, 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgali sonrası tasfiye edilen devlet kurumlarının yeniden oluşturulma aşamaları ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 2003 yılı sonrasında Irak'ta yaşanan terör olayları ele alınacaktır. IŞİD'in Irak'a girişı ele alınacak, 2006-2018 yılları arasında ardı ardına gelen Irak hükümetlerinin IŞİD'le mücadeledeki rolü gözden geçirilecektir. Bu bölüm, 'Devlet İnşası Karşısında Terörizm' başlığı altında incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK DEVLETİNİN KURULUŞU

1.1. Irak Devletinin Ortaya Çıkışı

Devletin karakterini, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Irak olarak bilinen coğrafi bölgeye, savaşta müttefikleriyle kazandığı zaferin ardından Irak devletini kurmak için yola çıkan İngiltere vermiştir. Bu da savaştan önce Osmanlı idaresi altında bulunan üç vilayeti, Bağdat, Musul ve Basra'yı Irak Devleti adı altında birleştirmekle olmuştur. Bu bölümde Irak'ın İngiltere tarafından yönetilmesinden başlayarak, ilk Irak devletinin ortaya çıkmasında belirleyici faktör olan Yirmi Devrimi ile sona erecek şekilde Irak'ın geçirdiği aşamalar ele alınmıştır.

1.1.1. İngiliz İşgali Döneminde Irak yönetimi

Irak, sahip olduğu kültürel, ekonomik ve stratejik konum nedeniyle Arap dünyasının en önemli bölgelerinden biri olarak kabul edilmiş, özellikle I. Dünya Savaşı'nın (1914-1918) sona ermesinden sonra başta İngiltere olmak üzere birçok sömürgeci gücün hedefindeki ülkeler arasında yer almıştır. Müttefik kuvvetler savaş sonrası galip gelerek Bağdat - Musul ve Basra vilayetlerini Irak adı altında toplamışlardır.

Irak topraklarının doğal kaynakları ne kadar önemli olursa olsun, Irak'ın İngiltere için önemi, esas olarak coğrafi konumundan kaynaklanmaktaydı. Zira Irak, doğuda Arap Yarımadası bölgesine, güneyde Körfez'e komşuydu; batıda ise Türkiye ile olan sınırları üzerinden Avrupa'ya açılan sınır kapısıydı. Bu durum, İngiltere'nin Hindistan ve Güneydoğu Asya'daki sömürge bölgelerindeki tüm ticari çıkarlarını kontrol eden Britanya Doğu Hindistan Şirketi için bir nevi garantörlüktü. (Khadduri, 1933, S.52-61.)

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında, Britanya Doğu Hindistan Şirketi'nin temsilcilerini atadığı yerlerde ve Irak'ta konsolosluklar açmaya çalıştı (Al-Tamimi, 1979, s.43-56).

İngilizlerin etkisi 1830-1860 yılları arasında İngiltere'nin Irak'ta kurduğu ekonomik projelerle arttı. İngiliz devlet adamları Irak'ı ticari, coğrafi ve siyasi bir merkez olarak görüyorlardı. Bu, açıklamalarında açıkça görülmektedir. 1911'de Lordlar Kamarası'nda şöyle demişti: “Siyasi çıkarlarımız Bağdat ile Basra arasındaki bölgeyle sınırlı olduğunu varsaymak yanlış olur, bilakis kuzeyden Bağdat'a kadar uzanmaktadır (Al-Omar, 1977, s.6).

Irak'a verilen önem göz önüne alındığında, İngiltere, dört yıllık Dünya Savaşı sırasında, 1914-1918 arasında Irak'ı kontrol etmek ve ticaret politikasını tamamlamak için Irak'ı müdafaa etmeye devam etti. Savaşı kaybeden Osmanlı Devleti'nin Irak'tan çekilmesi sonucu oluşan siyasi boşluktan faydalandı. İngiliz devleti, Irak'taki askeri liderlere kontrolünü dayattı ve ülkeyi onlar aracılığıyla yönetti. Ayrıca, Irak'a askeri ve lojistik destek vermeyi taahhüt etti. Diğer taraftan, Irak'taki askeri gücünü kontrol altında tutmak için İngiliz kuvvetlerine karşı isyan çıkaranlar için sıkı kontrol tedbirleri uyguladı ve askeri mahkemelerde yargılanmaları için kanunlar çıkarttı. Hindistan'ın yönetim tarzına benzer şekilde, ülke yönetimini bölgelere ayırdı. O dönemde Irak'taki siyasi sınıfa, siviller ve aşiret üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözme sorumluluğu verildi. İngiliz kuvvetleri, Kasım 1914'te Basra'yı işgallerinin ilk haftasında Hindistan'da kurulan Hint polis teşkilatı modeline benzer bir polis teşkilatını kurdu. Irak'a, İngiliz kuvvetlerinin kontrolündeki Yemen Aden'den ve Hindistan'dan polisler getirildi. Böylece “Shabanah” denilen yerel polis teşkilatı kurulmuş oldu (Al-Tamimi, 1979, s. 273-291).

Öte yandan İngiltere, Irak'taki yargı işlerini Hindistan'da kurulan kanun ve yönetmeliklere göre yönetiyordu. Irak'ta yargı işlerini yöneten yasaya “İşgal Altındaki Irak Toprakları Yasası” adı verildi. Aşiret bölgelerine gelince, Hindistan'daki sisteme (Hindistan suçları hukuku) benzer olan bir sistem uygulandı. Bu sisteme göre, Irak'ın siyasi yöneticilerine, ihtilafli aşiretlerden birinin tek olduğu her durumda aşiret geleneklerine göre yönetmek için bir aşiret konseyi kurma yetkisi verildi. Bunun amacı aşiret topraklarında istikrar ve güvenliği sağlamak ve aşiretlerin gelenek ve göreneklerini tanımaktı (Foster, 1989, s.3).

İngiltere, 11 Mart 1917'de Bağdat'ın işgalini müteakip idari organlar oluşturmuş (manda idaresi) ve Bağdat'a kral atamıştır. Percy Cox, Basra bölgelerini yönetmek için Irak Kralı'nın vekili olmuştur. Böylece Cox, Bağdat'ta iki vilayetin yönetiminden sorumlu oldu. Percy Cox, Hindistan ve Somali'de görev yapan bir

İngiliz subayıydı. 1899 yılında Muskat şehrine konsolos olarak atandı. 1904'te Basra Körfezi'nde Siyasi Mukim pozisyonunda bulundu. Daha sonra Mezopotamya Harekatı'nın siyasi subayı ve 1918-1920 yılları arasında Tahran'da İngiliz Bakanı Yetkilisi oldu. Daha sonra Irak'a döndü ve 1920-1923 yılları arasında İngiltere'nin Irak'taki Yüksek Komiseri oldu. 1937 yılında öldü (Al-Quraishi, 2003, s.5-15).

İngiltere, 1 Kasım 1918'de Musul Vilayeti'ni işgal edince, Musul için Bağdat ve Basra yönetimlerinden ayrı bir yönetim oluşturdu. Bunun nedeni, Musul'un Sykes-Picot Anlaşması'na göre Fransız nüfuzu kapsamında olmasına dayanmaktaydı. Daha sonra, İngiltere ile Fransa, Fransa'ya Musul'un siyasi imtiyazı karşılığında petrolden bir pay verildiğine dair bir anlaşma imzaladı. Böylece Musul Vilayeti'nin idaresi Irak'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Bağdat'ın idaresi altına alındı (Musa - Norse, 1981, British Diplomacy in Iraq 1808-1823, 1981, s.94).

1.1.2. 1920 Irak İsyanı ve Devletin Kuruluşu

İngiltere, Irak'ta kendi hegemonyasını dayatmaya, icraatlar yapmaya ve tedbirler almaya devam etti. Bu kapsamda, Basra sınırlarından Musul sınırlarına kadar uzanan tek bir Arap devletinin kurulması konusunda Irak halkının görüşünü almak amacıyla referandum yapıldı.

İngiltere'nin Irak Yüksek Komiseri Percy Cox, Arap kökenli biri tarafından yönetilen geçici bir Şura Konseyi oluşturdu. Ayrıca İngiltere, bu referandumu Irak'taki İngiliz varlığını destekleyen bazı aşiret bölgeleriyle sınırladı. Bu, İngilizlerin Irak'ı kontrol etme politikasının somutlaşmış haliydi. İngiltere tarafından kabul edilen referandum farklı tepkilerle karşılandı, bir yandan bazı vatansever unsurlar ve Irak'ın bağımsızlığını isteyenler İngilizlerin bu icraatlarına karşı çıktılar. Din âlimleri, aşiretlerin kendilerini kontrol edecek bir hükümet kurmama arzusuna ek olarak, bir İslam devleti kurmak da istediler. Bütün bu faktörler, 1920 yılının 30 Haziran'ında Britanya'ya karşı yirminci devrimin (1920 isyanı) patlak vermesine yol açtı (Nazmi, 1985, s.321).

Bu nedenle, yirminci devrimin sonlandırılması ile doğrudan Irak devletinin kurulmasına arasında yakın bir ilişki vardır. İki hedeften birine ulaşmanın diğer hedefin gerçekleşmesine bağlı olması ve her birini diğerinin koşulu olarak görmesi İngiltere'nin devrim tehlikesinden duyduğu büyük korkuyu gözler önüne serdi.

İngiltere'nin yirminci devrimden duyduğu korku, İran'dan ek İngiliz kuvvetleri çağırması, devrime ve devrimcilerin yoğunlaştığı yerlere karşı yürüttüğü askeri operasyonun ciddiyeti ve büyüklüğü ile ortaya çıktı.

İngiliz kuvvetlerinin isyancılara karşı koyduğu bir dönemde, İngiliz hükümeti Irak devletinin kurulması yolunda ilk adımlarını atıyordu. İngiltere Irak Yüksek Komiseri Percy Cox, 11 Kasım 1920'de Binbaşı Eşref Bağdat (Abdurrahman el-Nakib) başkanlığındaki geçici Irak hükümetinin kurulduğunu duyurdu. Ondan talep edilen ilk görev ise, isyancılar ve İngiliz kuvvetleri arasında sükûneti sağlamaktı. İngiltere'nin geçici Irak hükümetini kurmadaki temel amacı, devrimden kurtulmak ve devrimi gerçekleştirenleri yargılamak için sakin dönemden yararlanmaktı. Bu, Irak'ta devletin kurulmasının temellerini atarak hedeflerini tamamlamasının yanı sıra devrimle baş edememesi veya durduramamasından kaynaklanmaktaydı. (Al-Hasani, 1921, s.752.)

Birçok önde gelen Iraklı şahsiyetin aday gösterilmesine rağmen, İngiltere, bir yandan İngiliz çıkarlarına uygun, diğer yandan halkın onayını alan bir Irak kralı bulmak için harekete geçmiştir. İngiltere, Prens Faysal bin Şerif el-Hüseyin'i, İngilizlerle oldukça iyi ilişkilerinin yanı sıra idari tecrübesi nedeniyle Irak kralı olarak atadı.

O dönem, İngiliz Dışişleri Bakanı Churchill Winston şu açıklamayı yapmıştır: “Faysal bin Sharif Al-Hüseyin'in Irak tahtına çıkması, özellikle Kral Faysal'ın Suriye'deki başarısız tecrübesinden sonra, İngiliz hükümetinin kendisi ve babası Hicaz Kralı Al-Sharif Al-Hüseyin üzerindeki kontrolünü artıracaktır. Bu nedenle göreve başlaması Irak'taki Arap milliyetçileri tarafından memnuniyetle karşılanacaktır.” 1874 doğumlu İngiliz siyasetçidir. 1895 yılında Kraliyet Harb okulunu bitirerek orduya katıldı. 1895 yılında Hindistan, Küba ve Sudan'da görev yaptı. Pek çok görevlerde bulundu. Bunlardan bazıları şunlardır: Churchill, Şubat 1921'de Koloniler için Dışişleri Bakanı oldu. 1940-1945 yılları arasında başbakanlık yaptı. 1956 yılında vefat etmiştir (Al-Kayyali, 1980, s.147.) 23 Haziran 1921'de Basra'ya gelen Prens Faysal, hükümet adamları ve Basra halkı tarafından şiirler ve kasideler okunarak sıcak bir şekilde karşılandı. Bağdat'a giderken önünden geçtiği yerlerde kutlamalar düzenlendi (Abu Ragheef, 2013, s.101).

29 Haziran 1921'de Bağdat'a vardığında, Bakanlar Kurulu tarafından kendisi için bir kutlama düzenlendi. İngiltere'nin Irak Yüksek Temsilcisi Percy Cox'un 11 Temmuz 1921'de Irak Kralı Ekselansları Prens Faysal'ın kral olduğu radyoda yayınladığı bildiriyle duyuruldu. Hükümet anayasal, temsili demokrasi ve kanunla yönetilen bir hükümet olacaktı. Irak Kralı Faysal yapılan genel oylamada toplam oyların %79'unu aldı ve 23 Ağustos 1921'de Irak Kralı olarak taç giydi. Böylece Irak tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu.

Prens Faysal, Irak'ta hükümetin dizginlerini eline aldıktan sonra, ülke genelinde idari sistemi oluşturmaya ve koordine etmeye başladı. Öte yandan Faysal dinin Allah için, vatanın herkes için olduğuna vurgu yaparak politikasının geleneklere, göreneklere ve dinlere saygıya dayandığını ve Kürtlerin kültürel, ekonomik ve sosyal haklarından tam olarak yararlanma hakkına sahip olduğunu açıkça belirtti (Muhammad, 1990, s. 951). Ayrıca 1922'de Irak hükümeti ile İngiliz hükümeti arasında, iki taraf arasında Irak üzerindeki İngiliz Mandası'na son verilmesi, ilişkilerin geliştirilmesi ve iki ülke arasındaki bağların artırılması konusunda bir anlaşma yapılması için müzakereler yapıldı. Bu anlaşmanın başında/önsözünde İngiltere'nin Faysal'ı Irak'ın anayasal hükümdarı olarak tanıdığı belirtilmiştir. İngiltere anlaşmanın şartlarına ilişkin görüşünü açıklamış ve onu değiştirmek için birkaç teklifte bulunmuştur. Bu anlaşmanın imzalanmasının, ülkenin buna olan ihtiyacının bilincinde olmasından kaynaklandığına dikkat çekmiştir. (Abdullah, 2002, s. 373.)

Daha sonra Kral Faysal, anlaşmayı onaylamak için Bakanlar Kurulu olarak bilinen Kurucu Meclis'i kurdu. Bu konseyin oluşumuna anlaşmanın onaylanması eşlik etti. Kral Faysal, Kurucu Meclis'in kurulduğunu 27 Mart 1924'te İngiltere Yüksek Temsilcisi'nin huzurunda ilan etti. Irak-İngiliz Antlaşması tartışılarak karara bağlandı. Kral Faysal elindeki yetkileri sınırlamaya çalıştı. Bunun amacı, Sözleşme'nin yüklediği tüm yükümlülük ve sorumlulukları yerine getirmenin yanı sıra yetkileri kendi elinde tutmanın Irak'taki farklı grup ve sınıfları engelleyeceğine, bunun da muhaliflerinin düşmanlıklarına ve çatışmalarına yol açabileceği inancına sahip olmasıydı (Ireland, 1937, s.233.).

Irak-İngiliz anlaşmasına eklenen Irak'taki iki askeri ve mali anlaşmanın değiştirilmesi nedeniyle Faysal ile İngiliz hükümeti arasında ciddi siyasi krizler devam etti. Irak-İngiliz antlaşmasının, yeni hükümleriyle 1927'de İngiltere başkenti Londra'da imzalanması amaçlandı. Ancak Irak hükümetindeki yurtsever unsurların direnişi bunun olmasını engelledi; bu da o dönemde siyasi bir tartışmaya ve 28 Nisan 1929'a kadar süren bir bakanlık krizine yol açtı.

1930 yılında Kral Faysal, Iraklı politikacı Said Paşa'yı (Ahmed, 1988, Nouri Said, s. 42) Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne katılmasına yardımcı olmak ve İngiliz tarafıyla yeni bir anlaşma imzalanması için İngiliz tarafıyla müzakereleri başlatmakla görevlendirdi. Kral, anlaşma taslağı ve hükümleri hakkındaki gözlemlerini dile getirerek, anlaşmanın ‘‘Irak'ın tam bağımsızlığı’’ ifadesini içermesi gerektiğine işaret etti (Al-Bazzaz, 1997, s.192.). Ancak İngiliz hükümeti bu ifadeyi anlaşmaya dahil etmeyi reddetti. Kral ayrıca İngiliz tarafının kararlaştırdığı ve yirmi beş yıl uzatılan anlaşmanın süresini de protesto etti (Muhammad, 1990, s. 102-202).

1.2. Irak Devletinin İnşasının Dayanak Noktası ve Temelleri

Bu başlıkta Irak devletinin şeklini çizen 1921 Kahire Konferansından bu yana Irak devletinin benimsediğı ilke ve esaslar ele alınmaktadır. Monarşi takip eden yıllarda ülkedeki siyasi dönüşümlerde etkili bir faktör olmuştur. Bu temellerin açıklanması, monarşi dönemindeki Irak devleti üzerindeki etkileri ve siyasi boyutları bu başlıkta ele alınmaktadır.

1.2.1. Irak'ta Devlet İnşasının Temelleri

Irak devleti, kurulduğu 1921 yılından bu yana, tüm Arap ulusunu kapsayan tek bir Arap devleti kurma sloganını taşımıştır. Bu nedenle Arap birliğı ve Arap ulusal kimliğı konusu, Irak ulusal kimliğinin inşasına kıyasla öncelikli ve temel bir öneme sahipti. Bu eğilim, Irak'ta çeşitli rejimler tarafından desteklendi. 1921-2003 arasındaki dönemde Irak'ta kapsamlı Arap birliğini sağlama hedefi, kraliyet döneminde ve ardından Irak'taki cumhuriyet antlaşmalarında yaygındı (Hafez, 2017, s.652).

Irak devleti kurulduğu 1921'den bu yana Irak'ın kimliğini çizmek için iki seçenek ile karşı karşıya kalmıştır: İlk seçenek Irak'ın Arap ulusuna bağlılığı temelinde Irak devletinin kimliğini inşa etmektir. 1921-2003 arasındaki dönemde Iraklı politikacıların çoğunun izlediği yol budur. İkinci seçeneğe gelince, Irak devletinin coğrafi konumuna ve Irak'ın ulusal ve dini çoğulculuğuna göre bir ulusal kimlik inşa etme seçeneğiydi (Ibrahim, 1988, s. 37).

Irak devletini Arap ulusal kimliği temelinde kurma seçimi, dini, ulusal ve kültürel çoğulculuk ile karakterize edilen Irak gerçeğiyle örtüşmüyordu. Bu, birbirini takip eden Irak hükümetlerinin, Arap kimliğinin çıkarına Irak'taki düzen biçimini ve sosyal durumu oluşturmaya yönelik zorlayıcı bir eğilimle sonuçlandı. Oysa ortaya çıkan ulusal kimliğin Irak toplumunun tüm bileşenlerini içermesi gerekirdi (Al-Khayun, 2008, s.151). Bu durum Irak halkının Arap olmayan bileşenlerinin kendileriyle bağdaşmayan özgürlüklerinin ve haklarının etkilenmesine yol açtı. Zira Irak devleti içinde, Arap ulusal kimliğinin her alanda hakim olmasıyla problemler ortaya çıkmıştır. Irak toplumunun bir bileşeninin kimliğine odaklanmak, diğer bileşenleri, kendilerine yönelik bir tehdit olduğu hissini bir sonucu olarak, kamu yararı pahasına kendi bağlantılarına ve özel çıkarlarına sarılmaya itmiştir. Böylece toplum arasında vatandaşlık ilkesi kaybolmuştur. Farklı olanlar tanınmaya başlanmıştır. Böylece zorlama politikalar sonucu devlet-toplum uyumu ortadan kalkmış ve Irak devletinin tutumu, Irak toplumunun temsil ettiği gerçeklikten uzaklaşmıştır.

1925 yılı, Irak devleti tarihinde ilk anayasanın ilan edilmesi sebebiyle önemli yıllardan biridir. Anayasa, Irak üzerindeki İngiliz Mandası lehinedir. Bu durum anayasanın bazı maddelerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle anayasanın 114. Maddesinde: “Irak'taki İngiliz Kuvvetleri Komutanı ve Yüksek Komiserlik tarafından Kasım 1914'ün perşembe günü ile bu kanunların uygulanma tarihi arasında çıkarılan bütün kanunlar iptal edilmedikçe, yasama mercii tarafından iptal edilene veya yenilenene kadar yürürlükte kalır ve uygulanma tarihinden itibaren geçerli sayılır. Bu maddeyle birlikte anayasa sert bir anayasa olmuştur. Nitekim bu madde ile alakalı bir kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl değiştirilmesi mümkün değildir.

1925 Anayasası'nın imzalanması, Irak halkının, kralın ve parlamentonun zihinlerini, İngiltere'nin dayattığı antlaşmalardan vazgeçerek Irak'ın egemenliğini

yeniden tesis etme zorunluluğuna adamalarına yol açtı. Kral Faysal'ın politikası, meşhur "al ve ara" ifadesinden veya "adım sonra adım" siyasetinden ilham almıştır. Bu politika, sırasıyla 1927, 1928 ve 1929 yıllarında üç antlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu anlaşmalar uyarınca, İngiliz otoritesinden Irak hükümetine bazı yetkiler devredildi. İngiltere, Irak ile yaptığı son antlaşma sırasında 1932 yılına kadar Irak'ın, Milletler Cemiyeti'ne üyelik adaylığını destekleme sözü verdi (Al-Bazzaz, 1997, s.881).

1930 yılının Mart ayında, Nuri Said Paşa hükümeti döneminde, İngiltere ile Irak arasında yeniden müzakereler başlamış ve yeni müzakerelerin amacının, iki ülke arasındaki ilişkileri karşılıklı menfaat ve anlayışa göre pekiştirmek olduğu ilan edilmiştir. Bu müzakereler 3 ay boyunca devam etmiştir. Bu sırada iki taraf anlaşmanın metni konusunda anlaşmaya varmıştır. Başbakan Nuri Said Paşa ve Irak'taki İngiliz delegesi Francis Humphrey aşağıdakileri şart koşan anlaşmayı imzaladılar: (Solh, 1997, s.65-75.).

1- Irak'ın bağımsızlığı ve Irak üzerindeki İngiliz Mandası'nın sona ermesi, Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne girdiği tarihten itibaren geçerlidir.

2- 25 yıllık bir Irak-İngiliz ittifakının dış politika konusunda tavsiye alışverişi ile ortaya çıkması söz konusudur.

3- Başta İngiliz hava taşımacılığı olmak üzere Irak'taki İngiliz çıkarlarını korumak bakımından anlaşmada Basra yakınlarındaki Al-Sabiyya üssü ve Fırat Nehri yakınlarındaki el-Hayyia üssü olmak üzere Irak'ta iki İngiliz hava üssü bulundurma sözü verilmiştir.

Irak'ın üyeliği, İngiltere'nin 1929 yılında sunduğu talebe göre 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olarak anlaşmanın imzalanmasından sonra kabul edildi. Kral Faysal 1932 tarihli notunda genç ülkesindeki (Irak Devleti) sorunları teşhis etmiştir. Kral, Irak toplumunun dini kurum ve halkı ve aşiretleri gibi mezheplerin ve kurumların oluşumunda büyük çelişkilerin yanı sıra başarılı olan eğitilmiş ve terk edilmiş nesillerdeki çelişkilerin varlığına dikkat çekti. Kral teşhisinde şöyle demiştir: "Irak, toplumsal hayatın en önemli unsuru olan fikrî ve dinî birliktelikten yoksun ülkelerden birisi durumundadır. Irak'ta, hükümet adamları, fanatikler, Sünniler, Şiiler, Kürtler, gayrimüslim azınlıklar, şeyhler, kabileler, büyük çoğunluk, cahiller,

her fikre açık gruplar, reforme edilmiş gençler de dahil olmak üzere ülke farklı fikirler arasında bölünmüştür (Abdul Razzaq, 2010, s.61).

Kral menfaatine hizmet ettiği için durumu korumaya çalışan Manda Otoritesinin varlığı ışığında durumun zorluğundan dolayı notunu şu şekilde tamamlamıştır: “Kalbim üzüntü ve kederle dolu olarak diyorum ki benim görüşüme göre Irak'ta artık Irak halkı yok, ulusal düşünceden yoksun, dinen batıl olan inanç ve yalanlara doymuş, onları bir araya getirmeyen, kötülöklere kulak asmayan, kaosa, fitneye ve onlara karşı fitneye meyilli insan toplulukları var. Biz yetiştiriyor ve eğitiyoruz (Abdul-Jabbar, 2010, s.86).

Bir önceki nottan, Kral Faysal'ın, Irak toplumunun çeşitli bileşenleri arasında uyumun sağlanmasına dayanan (devlet - millet) projesinin uygulanmasının gerekliliğini ilk defa fark ettiği anlaşılıyor. Bu da, başarıya ulaşmak için özgürlük ve katılıma dayalı dengeli politikaların benimsenmesini ve ötekinin farklılıklarını kabul etmeyi gerektiren vatandaşlık ve devlete bağlılığa dayalı birleşik bir ulusal kimliğin çizilmesinden geçiyor. Kral, aradığı ülkeye ulaşmayı sağlamak için yukarıda zikredilen notlarında birkaç adımı da özetliyor:

- 1- Zorunlu askerliğe dayalı bir milli ordu kurmak.
- 2- Geleneklerdeki farklılıklara ve farklı kültürel değerlere saygı göstermek.
- 3- Devlet memurları arasında bir inanç olarak düzen, adalet ve itaat kavramlarını benimseterek kanunlara bağlı kalmak ve kanunları uygun şekilde uygulamak.
- 4- Basın ve ifade özgürlüğünün, gazete ve dergilerin hükümetin eylemlerine karşı yönelttiği eleştiriler için kabul edilebilir sınırlar sağlayacak şekilde düzenlenmesi.
- 5- Önceki hükümet eylemlerinin gözden geçirilmesiyle ülkedeki ekonomik hareketin etkinleştirilmesi.
- 6- Ülkedeki eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve katılım çemberinin genişletilmesi.

1.2.2. Devletin Kraliyet Dönemindeki Akıbeti ve Irak'ta Sonraki Siyasi Dönüşümlere Etkisi

Irak'taki monarşi dönemi, olumlu yanlarının yanı sıra bazı olumsuzlukları da içeriyordu. Kraliyet devletinin Irak genelinde elde ettiği bir dizi başarı, yirminci yüzyılın başlarında şehirlerin kurulması ve büyümesiyle birlikte, ülke genelinde orta sınıfın büyümesi, iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi, okulların inşası, eğitimin yayılması ve bir ordunun kurulması olarak sıralanabilir. Krallık döneminde Irak, Hindistan rupisi yerine Irak para birimine geçti. Ayrıca Irak, 1932'de Milletler Cemiyeti'ne giren ilk Arap ülkesi oldu.

Ülkede feodalizmin ortaya çıktığı ve sözde şeyhler ve ağalar denilen bu kimseler sömürgecilerin otorite ve kontrolünü sağlamlaştırmaya çalışan İngiliz hükümetinin desteğiyle tarım arazilerinin sahibi oldular ve köylülerin efendileri haline geldiler (Salem, 2001,s.39). Feodalizmin gücü, elbette, ülkede vergi ve gümrük vergilerinin artmasına, şeyhler ve ağaların servetlerinin artmasına ve devletin tarımdan elde ettiği toplam gelirin azalmasına neden oldu.

Kırsaldaki ve köylerdeki asıl toprak sahiplerinin yerine şeyhlerin ve ağaların zenginlikleri arttı ve ekonomik konumları sağlamlaştı. Şeyhlerin ve ağaların bazılarının açgözlülüğü nedeniyle, Iraklı çiftçinin hayatını hiçe sayan kâr elde etme amaçlı vergi muhasebesi politikası gibi köylülere katı politikalar uygulamışlardır. Bu durum köylülerin diğer mesleklere yönelmesine neden olmuş, bunun sonucunda kırdan kente göç oranları artmıştır (Hassan, 1965,s.199).

Kraliyet dönemindeki feodalizm gerçeğine, yerli üreticileri etkileyen başka bir olumsuz gerçeklik eşlik etti. Ülkedeki Avrupa sermayesi artı ve yerel malların yerini Avrupalı mallar aldı.

Irak'taki krallığın başarısızlığını ve 1958 darbesine kadarki yıllarda tanık olduğu çok sayıda ayaklanmayı açıklayan tek neden daha önce de belirttiğimiz gibi şeyhlerin ve ağaların servet biriktirmesi ve halkın geçimi pahasına bazı politikacılarla iktidar paylaşımına ek olarak Irak'ta yaşamın yüksek maliyetidir. Bu, Irak ordusu içindeki bazı askeri grupların, Irak'ın yönetimini kontrol altına alma arzularıyla uyumludur. Bu askeri gruplar Kraliyet dönemi yıllarında, devlet aygıtını kontrol etmek ve onu kendi çıkarlarına uygun şekilde kullanmak için güç araçlarına sahipti. Bu askeri gruplar, ülkedeki olumsuz durumlara karşı toplumsal hoşnutsuzluk

ve bunlara çözüm bulma isteği olarak tanımlanan halk öfkesini, muhalif rejime karşı siyasi hoşnutsuzluğa dönüştürdü. Bu durum, monarşinin 1985'teki düşüşüne kadar saltanatının son on yılında meydana gelen ayaklanmaları açıklamaktadır (Batatu, 1998, Irak, s.121-126).

1.3. Cumhuriyet Döneminde Irak Devleti (1958 Yılından 2003 yılına Kadar)

Birkaç yıl süren cumhuriyet yönetimi sırasında Irak birçok olay ve dalgalanmaya şahit oldu. Baskın karakter, ordunun hükümet ve devletin kurumları üzerindeki egemenliğiydi. Bu yıllar, petrol, eğitim, konut, tarım vb. devletin çeşitli sektörlerde birçok başarıya damgasını vurduğu yıllardır. Bununla birlikte, ülkede tekrarlanan askeri darbeler, Irak'ın 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri tarafından işgaline yol açmıştır. Çalışmanın bu bölümü, Irak devleti biçiminde cumhuriyetçi formun ortaya çıkışına tanıklık eden 1958-2003 arasındaki bu uzun dönemde Irak'ın yaşadığı olay ve dalgalanmaları ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

1.3.1. Birinci Cumhuriyet Dönemi (1958-1979)

14 Temmuz 1958 yılı, Irak'ta krallığın devrilmesi ve Cumhuriyet yönetiminin başlamasıyla Irak devletinin tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Yarbay Abdulkerim Kasım ve Abdusselam Arif önderliğinde özgür subaylar olarak adlandırılan bir grup Irak ordusu subayı arkalarında krallığa karşı çıkan en önde gelen partilerden Sosyalist Baas Partisi ve Komünist Parti tarafından temsil edilen bir grubu alarak 14 Temmuz devrimi, diğer adıyla 1958 Irak darbesini gerçekleştirdi (Andersen, Stansfield, 2005,s.73).

Darbenin başarısının ardından devrimci hükümet, yeni hükümetin dayandığı temellerin ışığında ülke için bir anayasa hazırlamaya girişti. 20 Temmuz 1958'de yürürlüğe giren yeni anayasa, Irak'ın Arap ulusunun ayrılmaz bir parçası olduğu ve Kürtlerin ve Arapların anavatanda ortak olduğuna dair iki ana konuya odaklandı (Omar, 2005,s. 154-155).

Ayrıca Anayasa'nın Dokuzuncu Maddesinde “vatandaşların görev ve haklarında kanun önünde eşit oldukları ve aralarında cinsiyet, köken, dil, inanç ve din ayrımı yapılamayacağı” belirtilmiştir.

Siyasal şiddet ve çatışma, monarşinin /krallığın hemen ardından Irak'ta hâkim olmaya başladı. Çatışma, subay Abdulkerim Kasım, kendi taraftarı Irak Komünist Partisi ve diğer tarafta Abdusselam Arif tarafından temsil edilen ülkedeki yeni siyasi liderlik üzerinde yoğunlaştı (Khadduri,1974,s.125). İki taraf arasındaki anlaşmazlığın temeli, cumhuriyetçi Irak için oluşturulacak ulusal kimlik üzerinedir. Abdusselam Arif, bir tarafta Irak'ın ulusal kimliği olarak Arap kimliğine yönelim göstererek, Irak'ın Arap ulusunun ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bir an önce Arap ulusuyla bütünleşmesi gerektiğini ve tek bir Arap devleti olabileceği fikrini desteklerken, diğer tarafta Abdülkerim Kasım, Irak kimliğinin Irak için ulusal bir kimlik olduğu fikrini desteklemiş, Arap ulusuyla birliğe karşı olmamasına rağmen aceleci ve pervasız bütünleşme fikrine karşı çıkmıştır (Batatu, 2015,s.130).

Irak'taki mezhep ve milliyetlerin çeşitliliği, iki taraf arasındaki çatışmanın şiddetlenmesine ve Irak halkının büyük çoğunluğunun saflara bölünmesine neden olmuştur. Milliyetler düzeyinde Irak, büyük çoğunluğu elinde bulunduran Arap milliyetçiliğini ve Irak'tan ayrı bir devlet kurmaya çalışan Kürt milliyetçiliğini içermektedir. Mezhepler düzeyinde Şiiler, Araplarla birlik fikrine karşıydı. Çünkü Şiiler Sünnilere göre azınlık halinde olacaktı. Bundan dolayı Şiiler Araplarla birlik olma fikrine karşıydılar. Araplarla birlik olmaları halinde kimliklerinin yok olacağını düşünüyorlardı (Al-Samar, 2012, s.631).

Abdülkerim Kasım sonunda Irak'taki hükümeti kontrol altına almayı başardı ve ülkedeki tek güç kaynağı haline geldi. Kendisini Silahlı Kuvvetler Başkomutanı, Başbakan ve Savunma Bakanı yaptı (Al-Jeddah, 2004, s.88-161). Ayrıca devletin ve Savunma Bakanlığının gözetiminde Halk Direnişi olarak bilinen özel bir halk gücü kurdu (Al-Shalah, 2017, s.197). Abdusselam Arif hakkında Irak'ta hükümeti ve rejimi devirmeye çalışmak suçundan tutuklama emri çıkarttı. Abdusselam tutuklanarak cezaevine konuldu (Abdul Hamid, 1999, s.174-175).

Abdulkerim Kasım, Irak'taki yönetimi sırasında petrol sektöründe, tarımda ve sanayide birçok başarıya imza attı. Petrol sektöründe ise Irak'taki yabancı petrol şirketlerinin tekelinde ve yönetiminde olan tüm rafinerileri ve petrol sahalarını Irak

devletinin kontrolü ve yönetimi altına almayı başardı. Ayrıca Irak'ı ekonomik bağımsızlığa kavuşturmak amacıyla petrol arıtma ve dağıtımını için donanımı geliştirdi (Al-Ayoubi, 1989, s.36).

Abdülkerim Kasım, tarımda feodal toprakların ve tarım arazilerinin egemenliğine karşıydı. Bunun üzerine, tarım arazilerini muhtaç yoksul köylülere dağıtmak ve köylüyü şeyhlerin ve ağaların denetiminden kurtarmak ve sermaye üzerindeki denetimlerini tarım arazilerinden indirgemek ve parasını devlete aktarmak için Tarım Islah Kanununu çıkarmıştır. Sermaye fazlası ise, sanayi ve imalat alanında kullanıldı (Hassan, 1966, s.283).

Abdülkerim Kasım'ın başarıları onun devrilmesine engel olmadı. Kendisi ile yönetimine karşı çıkan siyasi partiler arasındaki çatışma yoğunlaştı. Onun yönetimi döneminde, partizanlık çalışmaları donduruldu ve Irak'ta partilerin kurulması yasaklandı. Bu karar rejiminin düşmesine ve 1963 darbesinde Baas Partisi tarafından öldürülmesine kadar devam etti (Devlin, 1976, s.85) .Abdülkerim Kasım'ın devrilmesinden sonra, rejiminin komünist yandaşlarının peşine düşen ve birçoğunu idam eden Baas Partisi, anayasayı da yürürlükten kaldırarak, üyelerinin çoğunluğunu oluşturduğu Servet Komuta Konseyi olarak bilinen bir konsey kurdu. Ayrıca Abdusselam Arif Cumhurbaşkanı olarak atandı ve Baas Partisi lideri Ahmed Hassan el-Bekr, yasama ve yürütme yetkilerini elinde bulunduran başbakanlık koltuğuna getirildi. 4 Nisan 1963'te ülke için yeni bir anayasa kabul edildi (Al-Boutani, 2008, s. 285 – 388).

Baas Partisi ile Abdusselam Arif'in Irak'ın yönetimindeki ortaklığı bir yıllık süreyi tamamlamadı. 1963'te Baas partisine karşı bir darbe düzenledi ve Baasçıları Irak devletindeki görevlerinden azletti; bunlardan en önde geleni Başbakanlık görevi yerine Irak Dışişleri Bakanlığı'nda büyükelçi olan Başbakan Ahmed Hassan el-Bekr idi. Baas Partisi üyelerini tutuklamak için çeşitli operasyonlar başlatıldı ve 1963'te ülke için önceki anayasanın yerine yeni bir anayasa çıkarıldı (Andersen, Stansfield, 2005, s. 64).

Abdusselam Arif, 31 Nisan 1966'da bazı hükümet yetkilileriyle birlikte Basra ziyareti sırasında kendisini taşıyan helikopterin gizemli bir şekilde patlaması sonucu hayatını kaybetti. Ölümünden sonra onun yerine askeri düzenin desteğiyle, Temmuz

1958'de monarşiye karşı yapılan darbeye katılan Hür Subaylardan olan kardeşi Abdurrahman Arif geçti.

Abdurrahman Arif, yönetim konularında deneyim ve siyasi zekadan yoksundu. Bu, onun 1968'de Irak yönetiminden çıkarılmasını ve ikinci kez Baasçıların önderliğindeki hareket yoluyla Irak dışına sürgün edilmesini hızlandırdı. Mısır'da ordu ve güvenlik teşkilatında liderlik pozisyonlarını Baasçıların elinde tutan Ahmed Hassan el-Bekr, Irak'ın cumhurbaşkanı oldu (Aboud, 2002, s.141). Ayrıca, Kürtlere atıfta bulunduğu ülke için, diğer milliyetler olmadan, Irak hükümetinin gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği Arap birliğinin gerekliliği konusunda yeni bir anayasa yayınladı.

Çatışmalara ve sık sık askeri darbelere rağmen ilk cumhuriyet dönemi ülkede iktidarın rotasyonu ve Irak yöneticilerinin ülkede parlamenter demokratik bir hükümet sistemi kurmadaki başarısızlıkları şeklinde hüküm sürdü. Ancak her şeye rağmen Irak'ın petrol sektörü, sanayi projelerinin kurulması, işsizlerin istihdamı, Irak kırsalının tanık olduğu rönesansın yanı sıra, feodalizmin ortadan kaldırılması, kırsalda okulların inşası ve Irak köylüsünün yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve vatandaşlara konut sağlanması düzeyinde çeşitli başarılar elde ettiği bir dönem olmuştur.

1.3.2. Irak Cumhuriyeti (1979-2003)

Ahmed Hasan el-Bekr'in Irak'ta yönetimi sırasında Kürtlerin taleplerinin İran devletinden ve İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'den aldığı manevi ve askeri destekten sonra Irak devletinden ayrılma ve kendilerine bağımsız bir devlet kurma talepleri arttı. Zira Irak-İran ilişkilerinde de, iki ülke arasında İran tarafının Irak'ta hak iddia ettiği sınır toprakları yüzünden çıkan çatışma sonucunda gerilim artıyordu. Irak devleti, İran'ın kuzey Irak'taki Kürtlere verdiği desteği durdurmak için 1975'te İran'la Cezayir anlaşmasını imzaladı; buna göre Irak, Şattü'l-Arap'ın yarısından ve Irak'ın doğu sınırındaki bazı topraklardan feragat etti (Omar, 2005, s.290).

Irak'ta gergin bir atmosferin ortasında, 1979'da Ahmed Hassan el-Bekr, Irak Cumhuriyeti cumhurbaşkanlığından istifa edeceğini ve yerine yardımcısı Saddam Hüseyin'in iktidara geleceğini duyurdu. Bu yıl aynı zamanda Şah rejimini devirdikten sonra Humeyni'nin İran'da iktidara gelişine de tanık oldu. İran'da

Humeyni'nin iktidara gelmesiyle birlikte İran'ın saldırıları ve Irak sınırlarındaki ihlalleri tekrar başladı. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in İran ile Cezayir anlaşmasını iptal etmesine neden olan bu durum, iki tarafın Birinci Körfez Savaşı olarak bilinen ve 1980-1988 yılları arasında sekiz yıl süren ve iki ülkeyi ekonomik ve askeri olarak tüketen, iki taraf arasında çok sayıda kayıp verilmesine sebep olan kanlı bir savaşa girmesine neden oldu (Jawad, 2004, s.141). 1988'de İran-Irak savaşının sona ermesinden sonra, Irak başka bir problemle karşı karşıya kaldı. Bu kez savaş, küresel piyasaları kasıtlı olarak aşırı derecede petrole dolduran ve küresel petrol fiyatlarının düşmesine neden olan Kuveyt Devleti ile oldu. Bu, Irak milli gelirini etkileyerek ekonomisinde büyük bir çöküşe neden oldu; bunun neticesinde Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin, OPEC'ten petrol fiyatlarını yükseltmek için müdahale etmesini talep etti. Ancak Saddam Hüseyin'in askeri müdahaleye başvurmasına neden olan Kuveyt ve Körfez ülkelerinin OPEC içindeki büyük etkisi, talebine örgütten herhangi bir yanıt alamamasına neden oldu.

Irak'ın bu eylemi, uluslararası hukukun ihlali ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirildi. Amerika Birleşik Devletleri işgali kınadı ve Irak'ın Kuveyt topraklarından derhal, tamamen ve koşulsuz olarak geri çekilmesini talep ederek, Suudi Arabistan Krallığı'nın ve Amerikan vatandaşlarının güvenliğini garanti altına almayı taahhüt etti (Al-Qassab, 2007, s.131). Kuveyt'e yönelik savaş nedeniyle Güvenlik Konseyi Irak'a arka arkaya yaptırımlar uyguladı. Irak, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. maddesine dahil edildi. Bu anlaşma, 51 ülkenin temsilcileri tarafından hazırlanan ve 26 Haziran 1945'te ABD'nin San Francisco kentinde imzalanan uluslararası bir antlaşmadır. 24 Ekim'de yürürlüğe giren ve amacı uluslararası barış ve güvenliğin korunması olan bir önsöz ve 111 maddeden oluşmaktadır. VII. Madde uyarınca Konsey, Irak'a karşı, Kuveyt'in işgalini bir saldırı eylemi olarak değerlendiren ve Irak kuvvetlerinin Kuveyt'ten derhal geri çekilmesini talep eden 660 No'lu Karar olmak üzere, Irak'a karşı bir karar paketi yayınladı. Irak'a ekonomik ambargo uygulayan ve Irak'tan mal ve ürün ithalatını engelleyen 661 sayılı Karar ise tüm üye ülkeleri bu karara mecbur bırakmıştır (Al-Rashidi et al., 1996, s.52-58). Ayrıca Güvenlik Konseyi kararları uyarınca Irak'a hava ve deniz ablukası uygulayarak Kuveyt'ten çıkarılması için gerekli tüm imkanların kullanılması talep edilmiş ve Irak tarafından Kuveyt'e tazminat ödenmiştir (Al-Zaydawi, 2009, s.56-58).

Irak'a karşı uygulanan yaptırımlar, uluslararası alanda siyasi izolasyona ve ekonomik yapısının tahrip olmasına yol açmış, sağlık ve eğitim realitesinde önemli bir gerileme yaşanmıştır. ABD ve 34 ülkeden oluşan koalisyonun Kuveyt'te Irak güçlerine karşı 2. Körfez Savaşı olarak adlandırılan savaşı başlatmasının ardından 28 Şubat 1991'de Irak kuvvetleri Kuveyt'ten zorla çıkarılmıştır. Bu savaşta, Irak ordusu ciddi askeri kayıpların yanında askeri teçhizatı büyük kayıplar yaşadı. Kuveyt savaşı nedeniyle Irak hakkında alınan en önemli kararlar arasında, Irak'ın kitle imha silahlarının silahsızlandırılmasını ve terör saldırıları düzenlediğinden şüphelenilen yerlerin denetlenmesini öngören 687 ve 1441 sayılı Kararlar yer aldı. Bu iki kararın yankıları, Kuveyt Savaşı'nın sona ermesinden sonra Irak'a uygulanan ekonomik abluka ile devam etti. Bu tür silahlara sahip olduğundan şüphelenilen yerleri teftiş etmek için Irak'ı periyodik olarak ziyaret eden Birleşmiş Milletler'den teftiş komiteleri kuruldu. 1999 yılında Irak, Teftiş Kurulu'ndan topraklarını terk etmesini istedi ve o sırada Irak hükümeti, talebin nedeninin soruşturma üyeleri arasında CIA casuslarının bulunması olduğunu açıkladı. Ancak Irak hükümeti daha sonra tutumunu geri aldı ve teftiş komitelerinin çalışmalarına devam etmesine izin vereceğini açıkladı. Komitenin o zamanki başkanı Richard Butler, Irak'ın teftiş komiteleriyle tam olarak işbirliği yapmadığını açıkladı (Allawi, 2009, s.97).

Amerika Birleşik Devletleri, 2003 yılında, Irak'a saldırma yetkisi veren bir Güvenlik Konseyi kararı alamamasının ardından, bu açıklamayı Irak'a saldırmak ve işgal etmek için bir bahane olarak kullanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve yükümlülüklerini ihlal ettiğini ve bu da, tanımladığı gibi, yeni bir Güvenlik Konseyi kararına ihtiyaç duymadan, 687 sayılı Karar ve 1441 sayılı Karar uyarınca Irak'a karşı askeri güç kullanmasına izin verdiğini iddia etmiştir (Faith, 2010, s.9).

İKİNCİ BÖLÜM

2003'TE IRAK'IN İŞGALİ VE DEVLETİN YENİDEN İNŞASI

2.1. Irak'ın İşgali ve Kurumlarının Tasfiyesi

2003 yılı, Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri tarafından işgaline ve Saddam Hüseyin'in başkanlığındaki Irak rejiminin birçok bahaneyle devrilmesine tanık oldu. Bu bölümde konu ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, merhum Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle yetinmeyip, aynı zamanda, bu bölümde bahsedildiği gibi, Irak'ın bütün altyapısını ve resmi kurumlarını yok etmiştir. Bu bölümde, bu savaşın gerekçelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği yanlış politikalar sonucunda Irak'ta yaşananlara değinilerek, Amerika'nın Irak'a açtığı savaş ele alınmıştır.

2.1.1. ABD'nin Irak'ı İşgalinin Gerekçeleri

11 Eylül 2001 olaylarından sonra Amerika Birleşik Devletleri, olası saldırıları önlemek, düşman olarak algıladığı hedeflere demokrasi ve teröre karşı savaş sloganını/bahanesini kullanarak saldırmaya başladı (Abdul Latif, 2019, s.411). Bu durum, Irak'a ve ondan önce Afganistan'a karşı başlattığı savaşta Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçek politikasını temsil ediyordu. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 21 Eylül 2002'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Amerika Birleşik Devletleri'nin proaktif politikasına vurgu yaparak şöyle demişti: “Irak'a yönelik bir saldırı için BM Güvenlik Konseyi'nin onayını alırken, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsız karar verme hakkını da korumak gerekiyor.” (Primakov, 2004, s.170). Irak savaşı eski Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin rejimini devirmeyi amaçlıyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu eylem/savaş için çeşitli gerekçeler sundu (Al-Rashwani, 2004, s.57). Onlardan bazıları şunlardır:

1- ABD'nin tanımladığı gibi, Saddam Hüseyin rejiminin Iraklılara haksızca zulmedip insan haklarını hiçe sayması ve Irak Kürtlerine karşı kimyasal silah kullanımı.

2- Eski Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve rejiminin elinde kitle imha silahları bulundurması.

3- Irak rejiminin, terörist grup ve kuruluşlara maddi yardım ve silah sağlaması.

4- Irak'ın komşularına, bölgesel ve uluslararası güvenliğe tehdit oluşturması, bunu Irak'ın Kuveyt'i işgali ve İran'la savaşı üzerinden meşrulaştırması.

Ayrıca ABD, Irak'ta Başkan Saddam Hüseyin rejimine alternatif olarak; insan haklarına saygıya ve demokratik yetki devrine dayalı, Ortadoğu'da örnek teşkil edecek bir sistem kurmaya çalıştığını da ilan etmiştir (Al-Rashwani, 2004, s. 53).

15 Şubat 2003'te ABD Başkanı George W. Bush başkanlığındaki Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a karşı askeri operasyonların başladığını duyurdu. O sırada Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olan Bush şöyle dedi: “Amerika Birleşik Devletleri bu savaşa gönülsüzce girdi ve Irak'ı silahsızlandırmak, halkını özgürleştirmek ve büyük bir tehlikeye karşı tüm dünyayı savunmak için bir savaş başlatmıştır.” Ayrıca Başkan Bush konuşmasında, ülkesinin dost halkları kitle imha silahlarıyla tehdit eden ve kanun dışında hareket eden bir rejimin insafına bırakmayacağını vurgulamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a savaş başlatmak için sunduğu gerekçelere ve bahanelere rağmen, uluslararası siyaset koridorlarında ve dünya medyasında dolaşan söylentiler, bu savaşın sürdürülmesinin başka temel nedenlerinin varlığıdır. Özellikle, savaştan sonra bazı önemli hükümet belgelerinin uluslararası medya kuruluşlarında yayımlanmasıyla Irak'ın işgalinin, Amerika'nın ve savaştaki müttefiki İngiltere'nin, Irak'taki büyük petrol rezervlerini kontrol etme arzusundan kaynaklandığı karşımıza çıkmaktadır. Bu savaş, petrol rezervleri açısından dünyada ikinci sırada yer alan Irak petrolünü ele geçirip kontrol altına almayı amaçlayan petrol sahasında çalışan Amerikan ve İngiliz şirketleri tarafından desteklenmiştir. Irak'taki petrol sahalarının fazla olmasının yanı sıra, Irak'taki petrolün yüzeje yakın olması, petrol şirketlerini fazla petrol masrafından kurtarıyordu (A-Sahari, 2002, s.46).

Bu belgeler, Irak'ın kitle imha silah bulundurduğu ve uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu şeklindeki gerekçeyi yalanlıyordu. Başlangıçta uzlaşma sağlanamamasına rağmen Irak tarafı, Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılan ve Irak'ı

Uluslararası teşkilat tarafından yürütülen teftişlere tam destek vermeye çağırıldığı 1441 sayılı kararın tüm hükümlerine uymaya başlamıştır.

Irak, kararın bir grup tarafından yanlış bilgi ve açıklamalara binaen verildiğine inanıyordu. Ancak her şeye rağmen, kararın hükümlerine tamamen bağlıydı; bu da ABD ve İngiltere'nin Irak'a karşı güç kullanımına izin verecek yeni bir karar almak için Güvenlik Konseyi'ne neden başvurmadığını açıklamaktadır.

Ayrıca, barış ve adalet çalışmalarında dünyanın en iyi merkezi olarak kabul edilen San Diego Üniversitesi'ndeki B.KrocJoan Enstitüsü Irak'a yönelik savaşla ilgili yayınladığı raporunda, Birleşmiş Milletler'in Irak'a yönelik ardışık yaptırımlarının ve Irak'ın petrol gelirinin çoğu üzerindeki kontrolünün, Irak rejiminin silah alanında gücünün azalmasına neden olduğunu doğrulamaktadır (Kaddouri, 2007, s.48).

Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve nükleer programını geliştirdiğini çürüten tüm bu kanıtlar ve raporlarla birlikte, Başkan Bush yönetimi, 11 Eylül 2001 bombalamalarından sonra Amerikan halkının üzerine çöken öfke ve üzüntü durumundan yararlanarak, bu durumu Irak'taki savaşı desteklemek için kullandı. ABD istihbarat şefinin, 2002 yılının Mayıs ayında Irak'ın uluslararası terörizm ve dünyadaki silahlı terör gruplarıyla bağlantısını gösteren hiçbir delilin olmadığını açıklamasına rağmen Başkan Bush (Scruton, 2002, s. 147), konuşmalarında, El Kaide ve terörist grupların ana destekçisi olarak Irak rejimini işaret etmekte ısrar etti (Al-Hazat, 2004, s.175).

Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Dışişleri Bakanı ve devlet tarihinin kıdemli siyasi vaftiz babalarından biri olan Kissinger Henry şöyle demektedir: “2003 Irak savaşında asıl hedefimiz, Irak üzerindeki kontrole, tüm Ortadoğu'nun ve dolayısıyla tüm dünyanın etkin kontrolünü sağlamaktır. İkinci bin yılın başında İslam dünyasının mezhepsel bölünmesine dayalı projemizi gerçekleştirebilmek için bu aşamada, çatışmanın iki taraf arasında kanlı bir savaşa dönüşmesini gerektiriyordu. Bu yüzden Irak'ı seçtik. Çünkü Irak, Şii-Sünni çatışması için uygun koşullara sahipti. Irak'ta çoğunluğu tarihsel olarak ezilen bir Şii mezhebi var. İran Şii mezhebi grubunun karşısında ise Araplar tarafından özellikle de Suudi Sünni tarafından desteklenen ve hükümette etkin ve deneyimli bir Sünni mezheb var. Dolayısıyla Irak'ın, özellikle İran ve Suudi Arabistan'a, ardından Arap Maşrık'ın geri kalanına ve

Türkiye'ye komşu olan coğrafi konumu ve net mezhepsel bölünmesi, onu Şii-İran-Sünni-Suudi çatışması için en iyi arena olarak seçmemize neden oldu. Tabii ki Irak, sadece Sünni-Şîî iki kutbun buluşma noktası değil, aynı zamanda Araplar, Kürtler, Türkmenler, Hıristiyanlar ve çeşitli gruplardan oluşan Ortadoğu ülkelerinin ulusal çeşitliliğinin de buluşma noktası olduğu için savaşı tamamlayıcı, destekleyici başka nedenler de vardı. Doksanlar boyunca Irak'ı askeri, ekonomik ve insani olarak zayıflattıktan ve sıkıntıya maruz bıraktıktan sonra, Kürt, İsraili, İranlı ve Suudi dostlarımızın desteği sayesinde, Irak Şiiilerinin liderlerini ve Saddam Hüseyin'den intikam almak isteyen Sünni grupları diktatörlükle mücadele ve demokrasi inşa etme bahanesiyle Irak'a, bölgeye ve tüm İslam alemine yönelik yıkıcı projemizde itaatkar bir araç olmaları konusunda ikna ettik.”

Kissinger'ın Irak savaşının nedenlerini açıklaması ve daha önce sözü edilen deliller açıkça göstermektedir ki Irak'ın işgali daha çok ekonomi ve yayılmacı politikayla ilgiliydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyayı kurtarmak ve demokrasiyi yaymak için yarattığı propagandadan uzaktı. Amerika Birleşik Devletleri, Orta Doğu ülkelerinde zaman zaman krizler yaratıp ardından krizleri çözme bahanesiyle müdahale ederek halkların kaderleriyle oynamış ve onları kontrol altına almaya çalışmıştır. Saddam Hüseyin başkanlığındaki eski Irak rejimi, Amerika Birleşik Devletleri için kendisinin yarattığı zayıf bir baskı kartından başka bir şey değildi. ABD, Irak işgalinde Arap ve diğer Ortadoğu ülkelerinin yöneticilerinin desteğini kazanmak için bir kurtarıcı ve demokrasinin savunucusu olarak dünyanın karşısına çıkmaktaydı.

2.1.2. Irak Devleti'nin Kurumlarının Tasfiyesi

Amerikan kuvvetleri Irak'a girdiğinde, ordu ve polis güçleri de dahil olmak üzere Irak devletinin tüm kurumlarını dağıttı. Bu durum neticesinde, ülkenin devlet kurumları gasp edildi, yağmalama eylemleri, vatandaşların mülklerine, elçilik ve konsolosluk binalarına yönelik saldırılar oldu, şiddet ve kaosun hakim olduğu Irak'ta merkezi otorite ortadan kalktı (Allawi, 2009, s.137).

İşgalci gücün devleti feshetme yönündeki yanlış kararı sonucunda ortaya çıkan siyasi boşluk, Iraklıları ülkedeki gerginlik ortamından güvenli ortama sığınmaya itmiş, bunun sonucunda aşiret ve mezhep aidiyetlerine sıkı sıkıya sarılmışlardır. İşgal

otoritesi ayrıca bazı Irak şehirlerinin işlerini yönetmek için bazı aşiret liderlerinden yardım istemiştir (Abdullah, 2015, s.37).

6 Mayıs 2003'te Paul Bremer (Allawi, 2009, s.156), ABD tarafından Irak Devlet Başkanlığı statüsünde olan Geçici Koalisyon Yönetimi'nin başkanlığına ve idari valiliğe atandı (Roberts, 2004,s.167). Bu yönetim işgal altındaki toprakların güvenliğinin sağlanmasına ilişkin Güvenlik Konseyi'nin 1483 sayılı Kararı uyarınca Irak'ın işlerini çok uluslu güçlerin (ABD ve savaştaiki müttefikleri) yönetmesi için oluşturulan ilk otoritedir (Shaaban, 2003, s. 184-185).

Paul Bremer, Irak'ın yeniden inşasından ve koalisyon otoritesinin yerini alacak geçici Irak hükümetinin kurulmasından sorumlu olduğu için ona Irak'ta sınırsız yetki verildi.

Paul Bremer, Irak'a geldikten sonra birçok karar yayınladı. Bunlardan en öne çıkanları, Baas Partisi üyelerinin Irak devletinde hükümet görevlerinde bulunmalarını yasaklayan (1) sayılı Karar ve Irak ordusu askerlerinin terhisini emreden (2) sayılı karardı (Stansfield, 2009, s.184).

Bu karar ülkede şiddet ve kaosa yol açtı. Irak ordusunu dağıtma ve Irak askerlerini terhis etme kararı, ABD'nin Irak'taki durumu değerlendirmedeki başarısızlığının en önemli noktalarından biri oldu. Böylece ABD, Amerikan ve koalisyon askerlerini eski Irak ordusunun unsurlarıyla doğrudan karşı karşıya getirerek Irak'taki işgal askerlerini de ateşe atmış oldu. Bu karar, Irak'ta tüm bölgelerde ve valiliklerde, birçok Amerikan ve koalisyon askerinin hayatına mal olan bir sokak savaşının patlak vermesine yol açtı. Öte yandan bu karar, Amerika Birleşik Devletleri'nin halkların haklarını savunan ve ülkelerde demokrasi ve sivil sistemlerin kurulması çağrısı yapan sloganlarına aykırı olmasının yanında, Iraklıları kendi ülkelerinde haklarından mahrum bıraktığı, korumasız ve savunmasız bir hale getirdiği için dünyadaki insan hakları ilkelerine de aykırıydı. Bu karar, Irak ordusunun birçok eski askerini işsiz kaldıktan sonra güvenlik ve para arayışı sebebiyle silahlı grupların saflarına katılmaya yöneltti. Savaşma ve silah kullanma konusundaki tecrübeleri nedeniyle, koalisyon güçlerini ve işgal yönetimi altında oluşturulan Irak polis teşkilatlarını ve koalisyon güçlerini destekleyenleri hedef almada bu gruplar çarpıcı bir araç haline geldiler. Genel olarak işgalci yönetimin, özelde ise Paul Bremer'in aldığı kararlar, şiddetin artması, adam kaçırma, adam

öldürme, gibi hukuk dışı yöntemlere başvurulmasının önemli bir nedeniydi. Bu durum ülkede bir yol ayrımının yaşanmasında ve istikrarsızlaşmada en önemli sebeplerdendir.

Bu deformasyon vatandaşları Irak'a aidiyet duygusundan uzaklaştırarak mezhepsel, dini ve milli aidiyetlerine geri döndüren mezhepçilik gibi topluma ve Irak'taki siyasi gerçekliğe yabancı kavramlara itti. Tek bir devlet içinde bağımsız kuruluşların kurulmasına kapı açan, bölgelerin kurulmasını ve Bağdat'ın merkezi devletinden ayrılmasını teşvik eden federal bir yapı gelişti (Shibli, Shaker, 2008, s.58).

Merkezi otoritenin yokluğunda siyasi ve güvenlik boşluğunu dolduracak uygun bir alternatif için planlama ve hazırlık yapılmadan kurumları dağıtma kararı, Irak'ın savaş bölgesi haline getirilmesi için bir nedendi. Bu hukuksuzluk ve iktidar boşluğu İran'a, Saddam Hüseyin rejimine karşı çıkan, İran'a sadık Iraklı partilerin ve politikacıların vekilleri aracılığıyla Irak'a nüfuz etme ve nüfuzunu genişletme fırsatı verdi. Irak'ın işgali ve Irak rejiminin yıkılması, stratejik üssü olarak gördüğü Irak'ta yayılcı projesinde ilerlemesi için ABD tarafından İran'a sağlanan altın bir fırsat gibiydi.

Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ın petrol zenginliğine el koymasının yanında, Irak Merkez Bankası'na yatırılan dolar ve külçe olarak tutulan diğer finansal rezervleri de ele geçirmiştir. Tüm bunlar, 2003 yılındaki işgalden sonra Irak'ta harcanan para miktarını gösteren uluslararası internet sitelerinde yayınlanan çeşitli raporlarda da belirtildiği gibi, Irak'taki yeniden yapılanma projelerinin çatısı altında yapıldı.

2.2. Devleti Yeniden İnşa Etme Prosedürleri (Siyasi ve Anayasal Çerçeve)

Bu bölüm, Irak'taki Amerikan sivil yöneticisi Paul Bremer'in başkanlığındaki Birleşik Koalisyon olarak bilinen geçici bir otorite aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni siyasi sistemin ve Irak anayasasının oluşturulmasında aldığı önlemleri ele almaktadır. Geçici Irak hükümetleri, 2003 yılında kurulan Hükümet Konseyi ile başlayıp 2005 yılında kurulan Irak geçiş hükümeti ile biten, Amerikan himayesinde ve Saddam Hüseyin rejimi karşısında duran kişiler tarafından kuruldu. Bu bakımdan, yeni rejimin Irak devleti ve Irak'taki çeşitli sektörler üzerindeki

etkisinin boyutuna atıfta bulunarak, Irak için yeni siyasi ve anayasal çerçevenin hazırlanmasında atılan adımlar ve uygulanan prosedürler ele alınmaktadır.

2.2.1. 2003'ten Sonra Irak Devletinin Siyasi Çerçevesi

2003 yılında Irak devleti ve kurumları işgalci güçler tarafından dağıtıldıktan sonra yasama, yürütme ve yargı tüm yetkileri üstlenen Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından devralındı (Al-Azzawi, 2012, s.74).

Koalisyon otoritesinin asıl görevi, Irak devletini ve kurumlarını dağıtıktan sonra iktidarın Irak hükümetine devredilmesiyle ilgili görevleri tamamlamaktır (Al-Azzawi, 2012, s.74).

CPA, başkanlığı bir aydan fazla sürmeyen ABD'nin Irak'taki sivil valisi Paul Bremer tarafından yönetiliyordu. Bremer, Saddam Hüseyin rejimine muhalif Iraklı siyasi ve dini şahsiyetlerin ve Irak halkının tüm mezhep ve milliyetlerinden kişilerin yer aldığı (Geçici Yönetim Konseyi) "okültizm" ilkesine uygun olarak kurulmasının önünü açtı. Ülkedeki pozisyonları, seçimlerde kişi veya partinin seçimlerde elde ettiği yüzde ile orantılı bireysel adaylar ve partiler arasında dağıtıldı. Nispi temsil sistemi altında yapılan bu uygulamada, bazı eleştirmenler ve siyasi analistler tarafından işaret edilen ve aşağıdaki noktalarda özetlenebilecek birçok kusur vardır:

1- Siyasi sürece katılan ve meclis bünyesinde yer alan partilerin çokluğu söz konusudur.. Bu da istikrarsız bir hükümete ve çoğunluğa ulaşmayı zorlaştıran bir yasama çıkmazına sahip çok partili bir parlamentoya yol açacaktır.

2- Daha sonra hükümeti kuracak Parlamento çatısı altında en büyük bloğu oluşturmak için büyük partilerin ve seçimlerde kazananların onlar için ihtiyaç duyması yoluyla ülkedeki küçük partilere iktidarda etkin bir rol verecekti. Bu da elbette halkın seçimlerinin temsil edilmemesine yol açacaktır. Bir parti veya kişi genel seçimde oyların belli bir yüzdesini alabilir, ancak en büyük bloğu oluşturamadığı için hükümeti kuramaz. Bunun, Irak'taki siyasi sürecin üzerine oturtulduğu (siyasi kotaya) 2005 Irak seçimlerinde yaşandığını, ülkede kanıtlanmış bir gerçek olduğunu belirtmekte fayda vardır (Jassim Abdul Karim, 2008, s. 207).

3- Nispi temsil sistemi ülkeyi yoğun siyasi çatışmalara sokarak, toplumu olumsuz yönde etkileyecek, mezhepsel ve etnik çekişmelerin artmasına neden olacaktır.

4- Çok partili koalisyonlar genellikle zayıf ve istikrarsızdır. Bunun nedeni, bu ittifakların fikir ve siyasi vizyonun uyuşmamasıdır. Amaçlanan, en büyük bloğu oluşturup iktidara ulaşmaktır; fakat kısa süre sonra bu ittifakların çözülmeye ve dağılmaya başladığı ve içlerinde çatışmaların arttığı görülmektedir.

Yukarıda bahsi geçen ve birleşik koalisyonun yetkisinin tesis edildiği nispi temsil sisteminin başarısızlık noktalarının tümü, 2003 yılından sonra Irak için hazırlanan siyasi sürecin detaylarında somutlaşmıştır. Aşağıda süreçler ele alınmaktadır:

1- Geçici Koalisyon Yönetimi: Birleşik koalisyon otoritesinin başkanı Paul Bremer'in kararıyla oluşturulan Geçici Koalisyon Yönetimi, Irak'taki çeşitli mezhep ve milletlerden siyasi ve dini şahsiyetleri, farklılıklarıyla birlikte değişen oranlarda sisteme dahil etti. Koalisyon otoritesi başkanı tarafından Koalisyon Yönetimi'ni oluşturmak üzere hazırlanan sistem, Irak'taki siyasi sürecin deneyim, yeterlilik ve ülkenin genel çıkarlarından uzak yürütülmesinde mezhepsel kota yaklaşımını somutlaştırdı. Bu da elbette Irak toplumunun saflara bölünmesine ve farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden oldu. Birleşik koalisyonun yetkisi, işgalci güce tavsiyelerde bulunmak, ülke için geçici bir anayasa hazırlamak ve iktidarın geçici bir Irak hükümetine devredilmesini hazırlamakla sınırlı olan yetki ve görevlerden oluşmaktaydı. Konseyin egemenliği temsil ettiği, ancak bunu kullanmadığı açıklandı (Abdul-Jabbar, 2006, s.64-65). Kabine kadrosunun siyasi kota yöntemine net bir yaklaşımı vardı. Irak Şii'lerine bakanlık kadrosunda 13 bakanlık, Sünnilere 5, Kürtlere, Hristiyanlara ve Türkmenlerin her birine birer bakanlık verildi (Al-Azzawi, 2012, s.80). Irak'ta uzlaşmaya dayalı siyasi sistem, siyasi partiler arasında uzlaşma sağlamanın zorluğu nedeniyle ülkenin genel politikasının belirlenmesinde, kanunların çıkarılmasında ve siyasi sürecin yürütülmesinde birçok dezavantaj ve engeli beraberinde getirdi. Öte yandan muhalefetin denetim rolü oynamamasının bir nedeni de buydu. Ülkedeki siyasi kararların çoğu, iktidardaki partilere hizmet eden ve aralarında uzlaşmayı sağlayan her şeyden uzak özel çıkarlara dayanılarak alındı (Amir, 2013, s.180-182).

2- Seçim Sistemi: Bir ülkedeki seçim sistemini belirleyen, ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel durumun yanı sıra o ülkenin nüfus yapısının niteliğidir. Bu nedenle, seçim sistemi bu koşullara göre ülkelerde farklılık gösterir (Al-Issawi, 2013, s.9). 2003 yılından sonraki geçici anayasada, 16. maddenin ikinci fıkrasındaki

hükümün gereğine göre seçimlerin gizli ve doğrudan genel oyla yapılması öngörülmüştür. Nispi temsil sistemine geçilmiş ve daha sonra bu kararla 2005 yılında ülkedeki mezhep ve milletlerin çoğulluğuna yönelik sistem iptal edilmiştir (Al-Taie, 2006, s.77). Irak'ta uygulanan nispi temsil sistemi sonucu çok sayıda parti meclise girmiş ve bunun sonucunda ülkedeki mevzuat durgunlaşmıştır. Uzlaşının zorlaşması nedeniyle Irak'ta hükümeti kurma krizi, seçimlerden sonra sıkça görülen bir olgu haline gelmiştir.

3- Askeri Kurum: Irak'ta ordu ve polis tarafından temsil edilen güvenlik kurumunun işgal otoritesi tarafından dağıtılması, Iraklıların kendilerini ve vilayetlerini, ülke geneline yayılan cinayet ve soygun çetelerinin hırsızlık ve saldırılarından korumak için silahlı gruplar kurmaya itmiştir (Al-Obaidi, 2008, s.144). Vatandaşlar işgalden sonra ordu ve polis teşkilatının yeniden yapılandırılması sonrası bile, uzun bir süre kendilerini savunmaya devam etti. Aynı zamanda ABD'nin yeni yapılanmadaki bu desteği donanım olarak zayıftı ve ülkede yayılan şiddet ve kaosu durdurmaya yetmedi (Abdul-Jabbar, 2007, s. 80-81). Vatandaşların güvenlikleri için silahlı gruplar kurmaya başvurması sonucu, işgal makamı güvenlik kurumunu feshetme kararı aldı, bu durum silahlı grupların kurulması olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu grupların yaklaşımları yavaş yavaş silahlı milislerinkine benzer bir hal almıştır. Irak toplumuna dayatılan bu gerçek, 2006-2008 yılları arasında Irak'ta mezhep savaşının başlamasının önemli bir nedeniydi. Ordu ve polis yeniden yapılanmasına karşın, silahlı grupların askeri ve savaş yeteneklerine kıyasla zayıf olması neticesinde iç savaşın fitili söndürülemedi (Al-Ajili, 2011, s.201).

4- Ekonomik sistem: Irak'taki ekonomik sistem, büyük ölçüde Irak ekonomisinin bel kemiği olan petrol gelirleri etrafında dönmektedir. 2003 yılındaki işgalden sonra Koalisyon Geçici Otoritesi, petrol gelirlerini ve ihracatını düzenleyerek Irak Yeniden Yapılanma Fonu aracılığıyla Irak'taki petrol dosyasını yönetmiştir. Ancak, Koalisyon Geçici Otoritesi yetkililerinin çok kısa bir süre içinde fon kaynaklarının %90'ından fazlasını oluşturduğu tahmin edilen 19 milyar dolar harcama gerçekleştirmesi, Güvenlik Konseyi'nin talebine aykırıydı (Paul, Nahouri, 2007, s.163-164). Geçici Koalisyon Otoritesi, petrol kuyularının dağıtımını, çıkarılması ve yönetiminde temsil edilen petrole yatırım yapmak için Amerikan ve İngiliz şirketleri ile %89'luk paya sahip oldukları sözleşmeler imzaladı. Irak yönetimi, 2005'te iktidara geldikten sonra dahi, Maliye Bakanlığı'nın 2003'ten ve 2005'in

sonuna kadar rehabilite edilememesi nedeniyle İmar Fonu'ndaki mali yolsuzluk ve zimmete para geçirmenin boyutunu hesaplayamadı (Paul, Nahouri, 2007, s.165). Petrol sektörünü olumsuz etkileyen yabancı petrol şirketleri lehine para ve zimmete para geçirme, vatandaşların yaşam koşullarının bozulması ve işsizlik oranlarındaki artış, ABD'nin Irak'taki demokratik deneyim olarak adlandırdığı şeye karşı bir memnuniyetsizlik ve öfke durumuna yol açtı (Abdul Anis, 2007, s.119). Irak ekonomisinin ana kaynağındaki yolsuzluk ve israf, Irak ekonomisini vuran kansere benziyordu. Oysa Irak'ın yıllık 70 milyar dolar olarak tahmin edilen petrol gelirine rağmen, 2003'ten sonra Irak'ta yoksulluk ve işsizlik oranlarının endişe verici bir şekilde arttığı görülmektedir. İstatistikler, Irak'ta işsizlik oranlarının 2003 yılından sonra %28'e ulaştığını, art arda krizlerin ve devletin kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması nedeniyle artan bütçe mali açığı sorununun ortaya çıktığını göstermektedir. Irak'ta 2015 yılında işsizlik oranı %30'a ulaştı.

5- Kültürel yön: Tarihi yüzlerce yıl öncesine dayanan müzeler, eski mahalleler ve arkeolojik camiler ciddi hasar görmüştür. Askeri operasyonlar, bu yerlere ciddi zararlar verirken, ABD işgali sonrası ise ülkeyi etkisi altına alan kaos durumu, birçok tarihi eserin çalınmasına neden oldu. Savaşı takip eden yıllarda bazı Iraklı akademisyenlerin ve uluslararası arkeologların eylemleri sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık müzelerin restore edilmesine yardımcı olma taahhüdü Verdi. 500 parça tarihi esere ulaşılsa da bu çabalar, çalınan tüm parçaları geri getirmeye yetmedi (Paul, Nahouri, 2007, s.51).

6- Irak'taki siyasi sürecin yürütülmesinde dış etki: 2003 yılı öncesi Irak rejimi, siyasi kararlar alma konusunda bağımsızlığa sahipti. 2003 yılı sonrası, Irak'ta siyasi boşluk yaratan işgal, bölge ülkelerin Irak'ta üs kurmasına yardımcı oldu. Irak'ta siyasi bir karara varılması, çevre ülkelerin istekleri doğrultusunda değerlendirmelere tabi tutulmuş ve bu durum özellikle Irak'ta seçim sürecini önceleyen iç çatışmaların patlamasına neden olmuştur (Al-Bayati, 2003, 2013, s.228-289). İran'ın bazı İslami partilerin iktidara gelmesinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bunun yanında Körfez ülkeleri de, özellikle BAE ve Suudi Arabistan, burada İran'a ve Suriye'ye düşman tarafları her zaman desteklediler. Bu müdahalelerin, bir kısmı Irak hükümetine destek için olsa da, özünde Irak'a dış güçlerin iradesini dayatan ve ülkenin istikrarını tehdit eden müdahalelerdir (Al-Hashimi, Al-Atwani, 2017, s.363).

Irak'ta 2003 sonrası siyasi süreç için yapılan siyasi piramidin, Irak'ın sosyal, coğrafi ve diğer yapısal koşullarına uymayan bir tabana dayalı olduğu söylenebilir. Irak'ın egemenliğini ve güvenliğini koruyacak güçlü bir hükümet kurması gereken siyasi çerçeve temelde yapısını koruyamayan ve sürdürmeyen bir sistem inşa etmenin öncüsüdür. Irak'ı, düşünce ve inanç farklılıklarına rağmen bölmek, ülkeyi dış güçlerin çatışmalarını sürdürdüğü bir arena haline getirdi.

2.2.2. 2003'ten Sonra Irak Devletinin Anayasal çerçevesi

Ülkelerde anayasanın işlevi, ülkedeki siyasi sistemin şeklini belirlemek etrafında döner, ayrıca sistemi yönetenlerin yetkilerini belirler ve bireylerin sahip oldukları yükümlülükleri ve hakları gösterir. Anayasa, gücün sahipleri tarafından nasıl kullanılacağını belirleyen yazılı veya geleneksel kurallar dizisi olarak tanımlanır.

Anayasanın iki anlamı vardır: Birincisi, ülkedeki yönetim biçimini ve siyasi sistemin çalışma şeklini ifade eden siyasi çağrıdır. İkinciye gelince, yasa koyucunun halkın genel iradesini yansıttığı hukuki çağrıdır (Al-Shawi, 2007, s.938). Anayasanın tanımı yoluyla, anayasanın dünyada herhangi bir ülkede siyasi sürecin başarısı için temel taş olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

2003 yılı sonrası, Irak'taki sivil yönetici Paul Bremer, o sırada Yönetim Konseyi tarafından temsil edilen Irak hükümetiyle bir anlaşma imzaladı. Cumhurbaşkanı Celal Al-Talabani, Irak'ın yeni anayasasını hazırlamanın koşullarına benzer şekilde, iktidarın Iraklılara devredilmesi konusunda anlaşmaya vardı. Anlaşma şu beş maddeyi kapsıyordu: (Al-Sudani, 2005, s.120).

1- Geçiş Dönemi Irak Devleti'nin İdare Yasası, Koalisyon Geçici Otoritesi ile istişare edilerek Yönetim Konseyi tarafından hazırlanacaktır.

2- Yönetim Iraklılara devredilecektir.

3- Ülke için kalıcı bir anayasa oluşturma sürecini başlatılacaktır.

4- Geçiş hükümeti üyelerinin seçimi gerçekleştirilecektir.

5- Güvenlik anlaşmalarında, Irak halkının güvenliğini sağlaması için koalisyon güçlerine daha fazla özgürlük verilmesinin yer alması sağlanacaktır.

Geçici Devlet Yönetimi Yasası, 8 Mart 2004'te çıkarıldı ve kalıcı anayasanın yayınlanmasına kadar ülke için geçici bir anayasa görevi gördü. Anayasa taslağı, bu yasanın, kalıcı bir anayasa altında faaliyet göstermek üzere kalıcı bir hükümet seçilene kadar Irak'ın işlerini yönetmesini şart koşmaktaydı. Aynı zamanda bu taslak İslam'ın yasama kaynağı olmasını da şart koşuyordu. Kadınlara Parlamento'daki sandalyelerin yaklaşık %25'ini vermiş, ordunun sivil otoriteye tabi olduğunu, silahlı kuvvetler mensuplarının seçimlere katılamayacağını belirtmiş ve hükümet sistemini çoğulcu olarak tanımlamıştır. Geçici anayasa veya yasama ve yürütme erkleri arasındaki geçiş idaresi kanunu olarak bilinen kanun 24. maddede görüldüğü gibi net olarak açıklanmamıştır. İki makam arasındaki ilişkinin ayrı olduğunu belirterek kuvvetler ayrılığına dayalı başkanlık sisteminin uygulanabileceğine işaret etmektedir. 35. maddede ise yürütme erkinin dualitesine atıfta bulunulmuş, çünkü geçiş aşamasında yürütme erkinin Başkanlık Divanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşacağından bahsedilmiştir. Aynı maddede, Başbakan'a yasa tasarılarını, Temsilciler Meclisi'ne sunma yetkisi verilmiştir. Buna başkanlık sisteminde değil parlamenter sistemde rastlanmaktadır. Bu, geçiş dönemi kanununun veya anayasasının, devletin biçimini şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirlemediğinin bir göstergesidir. Geçici Devlet Yönetimi Yasası'nda, 2005 yılı için 15 Ağustos tarihi kalıcı anayasa taslağının hazırlanması için son tarih olarak belirlenmiştir.

Ülke, kalıcı anayasanın hazırlanmasından önceki dönemde, Geçici Koalisyon Otoritesi ile işbirliği içinde Irak Geçici Hükümeti veya Geçici Ulusal Meclis tarafından yönetildi. Seçimler Sünni grupların geniş bir boykotuna tanık oldu. Geçici Ulusal Meclis, parlamento gibiydi ve ülkenin daimi anayasasını ve Irak hükümetini genel seçimlere hazırlamakla görevlendirildi. Millet Meclisi üyelerinin seçimi akademik, hukuki bilgi ve deneyimden yoksundu. Bu durum, anayasa taslağının maddelerine ve girişine olumsuz yansımış, bu nedenle üslûp, anayasa maddelerinden ziyade siyasi talepleri ifade etmiştir.

Anayasanın hazırlanma koşulları anormaldi. Bir yandan Irak hâlâ Amerikan işgal otoritesinin altındaydı. Silahlı grupların geniş boykotunun yanı sıra, bir yanda silahlı gruplar kendi aralarında çatışmakta, diğer yanda koalisyon güçleri ve onlarla işbirliği yapan güçlerle mücadele edilmekteydi. Anayasa Taslağı Komisyonu belirli bir süre ile sınırlandırıldı. Bütün bunlar, anayasanın, Irak halkının tüm grup ve

bileşenlerinin isteklerini tam olarak yerine getirmeyecek şekilde ortaya çıkmasına neden oldu (Al-Ali, Awf, 2020, s.10).

Irak'ta 2003 yılından sonra hazırlanan anayasa ya da 2005 yılı anayasası olarak adlandırılan anayasa, siyasi sürecin gidişatını sürekli etkileyen bir takım eksiklikleri içeriyordu. 2005 Anayasası, seçim sistemi için özel bir biçim belirlemedi. Ayrıca seçim sürecinin izlenmesine yönelik kısıtlamaları da katılıktan yoksun hale getirdi ve ülkede seçim sonuçlarını manipülasyona ve şüphelere maruz bıraktı (Al-Ali, Awf, 2020, s.68).

Cumhuriyetçi sistem, cumhurbaşkanının ölümü veya görevlerini yerine getirmesini engelleyen acil durumlarda iktidarda yerini alacak bir başkan yardımcısının varlığına dayanır. Irak'ta uygulanan parlamenter sisteme gelince, cumhurbaşkanının vekili olmadığı kabul edilir ve cumhurbaşkanının ölümü veya herhangi bir nedenle görevini yerine getirmesine engel olması halinde, meclisten ülkede yeni bir cumhurbaşkanı seçmesi istenir. Irak'ta hükümet sistemi parlamenter olmasına rağmen, bir başkan yardımcısı atanmıştır. 54'üncü maddenin 4'üncü fıkrası ile herhangi bir nedenle görevin boşalması halinde cumhurbaşkanının yerine yardımcının geçeceği vurgulanmıştır.

Irak parlamenter sisteminde cumhurbaşkanı yardımcılığı, genel seçimlerin ardından anlaşmazlığın çözümü için, hükümeti kurarken siyasi partilere bakanlık dağıtma mekanizmasının bir parçası olarak kuruldu. Hükümetin kurulması, parti olarak seçimlerde aldıkları oy oranlarına dahil olmayan büyük partilerden biri ile mümkün olacaktı. Irak'ı bölme fikrini tesis eden anayasanın en önemli maddelerinden biri sayılabilecek 115. madde gibi Anayasanın birçok maddesi, Irak'ın bölünmesine olanak tanıdığı ve merkezi hükümetin rolünü zayıflattığı için çok sayıda eleştiri aldı.

115. madde şu şekildeydi:” Federal makamların münhasır yetkilerinde anayasada öngörülme her şey, bölgelerin ve valiliklerin yetkisi dâhilindedir. Federal hükümet ile bölgeler ve vilayetler ile paylaşılan diğer yetkilerde, aralarında ihtilaf olması halinde, bölgelerin ve valiliklerin hukukuna göre önceliğe sahiptir.” Aynı şekilde Irak'ta bölge oluşturma sürecini kolaylaştıran ve süreci basitleştiren 119. madde, Bölgesel yönetimlere yetkilerini aşan ve onları ayrı devletlerin yetkisine yakınlığa getiren yetkiler veren 120. madde de bulunmaktadır.

Aynı şekilde, Irak anayasasının değiştirilmesine izin verilen maddeler, Anayasayı değiştirmeyi çok karmaşık ve zor hale getirmiştir. Yukarıdan anlaşılacağı üzere, 2003 yılından sonra hazırlanan Irak anayasasının, Irak'ın bölünmesini teşvik edecek ve kolaylaştıracak şekilde hazırlanmış olduğu apaçık ortadadır.

Aynı zamanda bu anayasa doğrudan doğruya toplumu sosyal sınıflara ve mezheplere ayırmaya odaklanan ve zaman zaman çatışmaların çıkmasına zemin hazırlayan bir anayasadır. Siyasi açıdan, anayasa, hükümet yetkilerinin ve siyasi konumlarının doğası ile ilgili birçok konuda karar verme yetkisinden yoksundu. Bu anayasa ayrıca, Irak'taki siyasi sistemin dünyadaki diğer sistemlerden karmaşık ve farklı görünmesini sağlayan başkanlık ve parlamenter sistemin bileşenlerini ve yönlerini bir araya getirmiştir.

2.3. Devlet Kurma Prosedürlerinin Değerlendirilmesi (Siyasi Sistemin Eleştirisi ve Yeniden Yapılanma)

Bu bölüm, yeni rejime ve işgal sonrası ABD'nin Irak için hazırladığı anayasaya yönelik eleştiriyi ele almaktadır. Irak'ın tarihi boyunca tanık olmadığı bir siyasi sistem aracılığıyla ülkede iktidarı elinde tutan partileri seçme yönteminden yola çıkarak, siyasi kotolar olarak adlandırılan mezhepçiliğe dayalı siyasi anlaşmalar yapılmıştır. Siyasi kotolar nedeniyle yeterlilik ve deneyimden yoksun partilerin ve siyasi blokların kişisel çıkarlarına dayalı bir sistem gelişmiştir. Öte yandan, (yeni Irak için) Amerika Birleşik Devletleri'nin tarifine göre hazırlanan yeni anayasa, bazı maddeler üzerinden Irak'ın birliğini ve bütünlüğünü bozmanın bir aracı olmuştur.

2.3.1 Siyasi Yapının Eleştirel Değerlendirilmesi

Irak'ta 2003'ten sonra oluşan siyasi sisteme, 2003 sonrası Irak devletinin inşa sürecine eşlik eden çeşitli iç ve dış etkenlerin yol açtığı siyasi istikrarsızlık olgusu hâkim olmuştur. Bu etkenlerden bazılarını şu şekilde sayabiliriz:

2.3.1.1. İstikrarsızlığın Nedenleri

1- Siyasi sebepler: Siyasi sebeplerden kastedilen, uzlaşmaya dayalı siyasi düzenlemede siyasi kota ilkesinin esas alındığı 2003 yılından sonra birbirini takip eden Irak hükümetlerinin kurulması sürecinde çoğunlukla siyasi partiler arasındaki uyumun niteliğine ve kapsamına ve bunların bir pozisyon için önerilen

adayla uyumluluğuna bağlı olan şekildir. Çoğu durumda, bu partiler tarafından bir adayı diğerine tercih etme, partinin yönelimleri doğrultusunda yetkinlik, deneyim ve yüksek çıkar faktörüne bakılmaksızın temsil ettiği bileşen olan mezhepsel bir anlayıştan kaynaklanmaktadır (Hashemi, Al-Atwani, 2014, s.66). Irak devletindeki bu genel durum, Irak ta gerçekleşen her seçim yarışı sonrası ortaya çıkan hükümetlerde uyum ve sürekliliğin olmamasının yanı sıra istikrarsızlığın da nedeni olmuştur. Bu durum devletin menfaatinden ziyade, devlet içinde alt konumdan liderliğe kadar, zenginliğe ulaşmanın ve siyasi bileşenler arasında partiye menfaat sağlamanın bir aracı haline geldi (Jaber, 2009, Issue 11247).

2- İşgal sonrası güvenlik kurumlarının kapatılması kararı (güvenlik etkeni/ faktörü): Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'taki sivil valisi Paul Bremer başkanlığındaki Birleşik Koalisyon'un 2003 iç savaşından sonra orduyu feshetme kararı felakete yol açtı. Birleşik koalisyon iktidarının bu kararı sonucu Irak genelinde yasadışı silahlı gruplar kurulması olgusu, vatandaşların konutlarını ve yerleşim alanlarını korumak için silahlı gruplar oluşturmaya başlamasının ana nedeniydi (Al-Obaidi, 2008,s.144). Çoğu mezhepsel, inançsal ve aşiret temellerine dayanan silahlı grupların Irak içinde bu kadar yaygınlaşması, Irak ordusu ve polisine uzun süre güven duyulmamasına neden oldu. Bu gruplar, güçlerinin artması sonucu, toplumun çeşitli kesimlerinden pek çok destekçi kazandı. Zamanla, bu silahlı gruplar Irak caddelerinde baskın bir güç haline geldi. Irak'taki güç ve otoriteleri, Irak devletinin ve kurumlarının gücünü geride bıraktı. Özellikle, Irak güçlerinin yeniden yapılandırılmasından sonra ordu ve polis teşkilatı bu grupların unsurları için kuluçka merkezi haline gelmiştir. Birleşik Koalisyon Kuvvetlerinin 9 Nolu Kararına göre, ordu ve polis müesseseleri içinde yer alan silahlı gruplara ait unsurların sayısı ondan fazla silahlı gruba ulaşmıştır.

3- Sosyal nedenler: Irak devletinin yeniden inşasını olumsuz yönde etkileyen birçok sosyal faktör bulunmaktadır. Irak'taki savaş nedeniyle göç meselesi başlamış, din veya mezhep ile ilgili nedenlerle şehirlerden zorunlu ayrılmışlar yaşanmış, bunun neticesine mahallelerinin ve şehirlerinin toplumsal statüsünde bir dengesizlik meydana gelmiştir. Bu dengesizlik sonucu bileşenlerinden yoksun mahallelerde büyük boşluklar olmuştur. Irak halkının bileşenleri 2003 yılından kısa bir süre sonra birbirinden tecrit edildi. Iraklılar tarihleri boyunca böyle bir durumla karşılaşmamıştır. Demografik değişimin yanı sıra, 2003 yılından sonra Irak'ta

yaygınlaşan işsizlik gibi sosyal faktör kategorisi altında başka sorunlar da bulunmaktadır. İşsizlik, savaştan sonra kendilerine bir alternatif bulamadan kapatılan devlet daireleri ve kurumların çalışanlarının en önemli problemlerinden birisi olmuştur.

4- Ekonomik faktör: 2003 yılından sonra Irak, yolsuzluk ve kamu parasının israfı ile karşı karşıyaydı. Ayrıca pratik ve iyi tanımlanmış bir ekonomi felsefesinin yokluğundan muzdaripti. Nitekim Irak toprakları, doğal kaynaklarının bol olmasının yanı sıra işgücü ve finansal kapasite gibi başarı faktörlerinin mevcudiyeti ile ülkenin milli gelir kaynaklarını tarım, sanayi, turizm ile çeşitlendirebilecek verimli bir coğrafyadır. Ancak, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığın yanı sıra ekonominin tek finansman kaynağı olarak petrol üzerinde durulması, diğer kaynakların ihmal edilmesi, Irak ekonomisini zayıflatmış ve kırılganlık gösteren bir hale getirmiştir. Petrol dosyasıyla ilgili olarak, yolsuzluk öne çıkan bir konuydu. Amerikan işgalinden sonra, Irak petrol sektörüne yatırım yapmak için ana sözleşmeler %98 oranında Amerikan ve İngiliz şirketlerine verilirken, Iraklı şirketlere sadece %2 oranında sözleşme hakkı verilmiştir. Daha da kötüsü, Irak Maliye Bakanlığı, 2006 yılının sonuna kadar eski ekonomik yapıya dahi getirilememiştir. Mali zimmet hacmini artıran ve kamu parasını boşa harcayan bu şirketlerin mali işlemlerinin izlenmesine ve takip edilmesine izin verilmedi (Paul, Nahouri, 2007, s.163-164). Bu yolsuzluk ve para israfı, Irak ekonomisinin bel kemiği sayılan petrol sektörü ülkede ekonomik gelişme çarkını durdurdu ve ülke ekonomisini zayıflattı (Al-Hashimi, Al-Atwani, 2014, s.254).

5- Seçim Sistemi: Ülkelerde seçim sistemleri siyasi ve kültürel koşullara, kültürel mirasa, toplumsal çeşitlilik ve diğer faktörlere göre değişmektedir. Bu yüzden seçim sistemleri bir ülkeden diğerine farklılık gösterir (Al-Issawi, 2013, s.9). Irak'ta 2003 yılından sonra, 2005 tarih ve 16 sayılı kararla nispi temsil sistemi kabul edildi. Bu sistem, milliyet ve mezhep çoğulculuğu olan ülkelerde kullanılmaktadır (Al-Taie, 2006, s.77). Özellikle 2010 seçimlerinde 16 Sayılı Kanun ile 26 Sayılı Kanunda değişiklikler yapıldı. Buna göre, nispi temsil sistemi olarak bilinen açık liste yöntemine geçildi. Irak'taki seçim sistemi, seçmenin oyunu önemsiz kılarak siyasi partilere hizmet edecek bir konuma geldi. Açık liste yöntemine göre, seçmenlerin oylarının çoğunluğunu alan parti veya aday değil meclisteki sandalye sayısı bakımından en büyük koalisyon, başbakanlığı kazanabilir ve hükümeti

kurabilirdi. Bu, ülkede gerçekleşen her seçim döneminden sonra Irak'taki siyasi sistem için bir gelenek haline geldi.

2.3.1.2 Irak Devletinin Yeniden İnşasının Doğru Gidişatını Etkilemede Dış Faktörün Rolü

2003 yılı sonrası ABD'nin Irak'ı işgali sonucunda anlaşmazlıkların egemen olduğu kırılğan bir siyasi sistemin oluşması sonucu, Irak, topraklarındaki doğal kaynaklardan yararlanma amacı güden ülkelerin yayılmacı politikaları için verimli bir yer haline gelmiştir. Özellikle Irak'ta yapılan her seçim sonrası, farklı emelleri olan ülkeler tarafından, Irak hükümetinin kurulması konusunda siyasi karar alma süreçlerine müdahale edilmesi, uluslararası yollardan iç çatışmaların fitilinin ateşlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Farklı emelleri olan bu ülkeler, Irak'taki çeşitli mezhep ve milletlerin desteklediği siyasi parti veya bileşenleri kendi hedefleri doğrultusunda kullanmaya çalışmışlardır (Al-bayati, 2003, 2013, s. 228-289).

Öte yandan İran'ın 2003'ten beri yayılma politikasına din ve mezhep üzerinden hizmet eden ve onu iktidara getirmeye çalışan, Irak'taki İslami partilerin büyük bir destekçisi olduğu görülmektedir. Diğer yandan Suudi Arabistan Krallığı'nın diğer Arap ülkeleriyle birlikte İran'a ve onun yayılmacı hedeflerine düşman olan tarafları büyük ölçüde desteklediğini görüyoruz. Buradan, bölgesel istikrarsızlık ve partilerin bu istikrarsızlıkla, Irak'ı tarafsız tutmadan dosyaları ele aldığını, bunun ise Irak'ı olumsuz etkilediği görülmektedir. İran tarafı, Irak'taki siyasi kararlara her zaman sesini yükseltmiştir ve buna, eski İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın ülkesinin Baas Partisi'nin Irak'ta yeniden iktidara dönmesine izin vermeyeceğine dair yaptığı açıklamayla tanıklık edilmiştir. İran, Irak hükümetini desteklese de, aynı zamanda iradesini dayatarak ülkesinin hedeflerine hizmet eden kararlar alması için ona baskı yapmaya çalışarak varlığını tehdit etmektedir (Al-Hashimi, Al-Atwani, 2017, 2017, s. 363).

2.3.2. Anayasa İnşasının Eleştirel Değerlendirilmesi

Dünyada anayasalar, bireylerin ve yaşadıkları yerin (devlet) uzlaşım sal bir çerçeveye göre düzenlenmesindeki yararları ve onların anlayışlarını tanımladıkları için insan sisteminin ulaştığı en iyi belgeler olarak kabul edilir. Bu nedenle devletler

ve toplumlar, yasal mevzuat hiyerarşisinde en yüksek piramit ve referanslarda atıfta bulunulan ülkenin anayasasının gücünü, güvenliğini ve istikrarını artırma ve onu çekişmelerden koruma konusunda isteklidir. Irak'ta 2003'ten sonra hazırlanan ve 2005'te yürürlüğe giren anayasadaki eksikliklerden ötürü, birçok kanun eleştiriye açıktır. 13. madde, anayasanın ülkenin en yüksek yasası olduğunu belirtir. 115. maddede ise, Federal makamların münhasır yetkilerinde belirtilmeyen her şeyde, bölgelerin ve valiliklerin yetkili olduğunu, Federal hükümet ile bölgeler ve vilayetler ile paylaşılan diğer yetkilerde, aralarında ihtilaf olması halinde, bölgelerin ve valiliklerin hukukunun önceliğe sahip olduğu görülmektedir. İki maddenin metninde 2005 Irak Anayasası'nda da belirtilenlerle büyük bir çelişki vardır. Anayasa, ihtilaf halinde başvurulacak en yüksek kanun ve mevzuatın kaynağıdır ve 115. maddede atıfta bulunulan valilik ve bölgelerin başka bir kanun çıkardığını ve ihtilaf halinde Anayasanın başka bir kanun çıkardığını görüyoruz. Ayrıca 115. madde, bölgelerin ve valiliklerin yetkilerini Bağdat (merkez) federal yasasına göre öncelikli ve üstün kılmaktadır.

Ayrıca 47. ve 48. maddeler arasında da çelişki vardır. Anayasanın 47. maddesinde yürütme, yasama ve yargı erkleri arasında bağımsızlık ilkesi var iken, 48. maddeye göre yasama yetkisine Temsilciler Meclisi ve bölgelerin ve valiliklerin temsilcilerini içeren Federal Meclis'in sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca 119. ve 120. maddelerinin Irak'taki ayrımcılığı körüklediği görülmektedir. 119. madde bölgelerin oluşturulması sürecini son derece kolay hale getirirken, 120. madde de bölgeye yarı bağımsız bir devletin yetkilerini vererek siyasi ve idari âdemi merkezîyetçiliği teşvik etmektedir. 2005 yılı anayasasının ikinci fıkradaki 92. maddesi ise Federal Mahkemenin yargıçlar, hukuk uzmanları ve hukuk bilginlerinden oluşacağını belirtmiştir. Bu maddenin metnine yönelik birçok eleştiri yapılmaktadır ve bu eleştirilerden bazıları şunlardır:

- 1- Mahkeme üyeliğinin münhasıran hâkimlerle sınırlandırılması.
- 2- Din adamlarının mahkemeye üye yapılması, doğal olarak bu onu mezhepçi bir yapıya dönüştürebilir ve bu da birçok sorunu beraberinde getirebilir.
- 3- Din adamlarının farklı mezhepleri temsil etmesi, bu mahkemenin kararlarının hukuka ve anayasaya uygun olması gerektiğini bilerek mahkemenin vereceği kararlarda farklı bakış açılarına ve istikrarsızlığa yol açacaktır.

Anayasa değişikliğine ilişkin maddeler, anayasa değişikliğini zorlaştırarak, değişiklik prosedürünü imkânsıza yaklaştırdı. 2010 yılında anayasa maddelerini gözden geçirmek ve maddelerde gerekli değişiklikleri yapmak üzere geçici bir komisyon kuruldu. Ancak o tarihteki Parlamento raportörü (Mohammed Al-Khalidi) yaptığı açıklamada anayasa değişikliklerinin zor ve karmaşık bir konu olduğu açıkladı.

Anayasadaki ulusal yasalar, Amerikan vizyonuna göre formüle edilmiştir. Siyasi blokların ve partilerin tüm temsilcileri arasında uzlaşma sağlamanın zorluğu nedeniyle Parlamento'nun çalışmasını engelleyen kota ilkesinin sağlamlştırılması anlaşmazlık ve çatışmaya neden olmuştur. Bu da, yasaların ve anayasal kararların onaylanmasını pazarlığa tabi hale getirmiş ve yalnızca devletin kamu yararı için değil, siyasi partilerin ve koalisyonların özel çıkarlarının gözetilmesine neden olmuştur (Shaaban, 2003, s.94-95). Irak anayasası, parlamenter ve başkanlık sisteminin avantajlarını birbirine karıştırarak, Irak kimliğini yansıtmamıştır. Ayrıca Irak siyasi sistemi siyasi kotaları kabul ederek, bölge ile merkez arasında yetki çatışmasına izin vermiş, Irak ile merkezi federal devletin bölünmesini mümkün kılmıştır (Jassim, Abdul-Razzaq, 2012, s.68-69.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVLET İNŞASI KARŞISINDA TERÖRİZM (IRAK'TA TERÖRE KARŞI SAVAŞ)

3.1. Nuri El Maliki Hükümeti ve Silahlı Gruplarla Mücadeledeki Rolü

Eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki hükümetinin ikinci döneminde Sünni bölgelere ve Irak genelindeki valiliklere yönelik baskıcı ve mezhepçi politikası, İslam Devleti terör örgütünün (İŞİD) nüfuz etmesi ve yerleşmesi için uygun bir ortam yarattı. Maliki hükümeti tarafından Sünni unsur mensuplarına yönelik baskılar ve asılsız suçlamalar, ne pahasına olursa olsun Maliki başkanlığındaki Irak hükümetinden kurtulma fikrinin güçlenmesinde etkili bir faktör oldu.

3.1.1. Nuri El Maliki'nin İlk Görevi ve Silahlı Gruplarla Mücadelesi (2006-2008)

2003 yılından sonra, daha önce de değindiğimiz gibi, Irak'ı çeşitli ideolojik yönelimlere sahip, Irak'ın içinde bulunduğu koşullara uygun olarak değişkenlik gösteren silahlı gruplardan oluşan fırtınalı bir dalga vurdu. Irak devlet kurumlarının işgal otoritesi tarafından dağıtılması Irak'ta güç boşluğunun oluşmasına zemin sağladı. Bu durum neticesinde güvensizlik yayıldı ve kargaşa ortamı oluştu. Oluşan silahlı gruplar şehir ve köylerde kendileri için gerekli ortamı kurup, sivillerin desteğini almayı başararak silahlı gerilla sayısını artırmış ve ülkede üs kurmayı başarmıştır (Barak, 2007, s.461). Bu grupların operasyonları, hırsızlık, fidye için adam kaçıрма ve Irak'taki uluslararası kurumlara ve büyükelçilik temsilcilerine saldırılar etrafında şekilleniyordu. Başka bir deyişle, operasyonlar mezhepçi veya taifeci bir yapıya dayanmadığı gibi, öncelikli olarak işgal güçlerine yönelik olmayıp bir çete gibi hareket ediyorlardı (A timeline of the most important events in Iraq, BBC Arabic, 28/4/2014).

Bu gruplar, 2003-2005 yıllarında faaliyetlerinde aynı metodu izlemeye devam ettiler. 2006'da Irak'ta toplumsal güvenin patlak vermesi, Irak'ın Samarra kentindeki İmam Ali el-Hadi ve el-Hasan el-Askeri türbelerinin bombalanmasıyla, toplum içinde mezhepçilik ortaya çıkmaya ve bu grupların eğilimi, bir unsuru diğer

unsurdan korumak adı altında Iraklılar arasında bölünmeyi sağlayarak başka bir yön almaya başladı. Ayrıca dini şahsiyetleri ve ibadet yerlerini de hedef almaya başladılar. 2006 yılı, Irak genelinde Şii ve Sünni mezheplerine ait çok sayıda caminin ve Hüseyiniyat'ın bombalanmasına tanık oldu (Qetla, 2019, s.74).

2005 ve 2006 yılları, bu silahlı grupların Irak'ın genelinde şehirler üzerinde geniş bir kontrolüne tanık oldu. Bu durum, iki önemli durumun sonucuydu. Birincisi, 2006 seçim sonuçlarından sonra Irak'taki siyasi sınıfın ve partilerin tarafları, güç paylaşımı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlık konusuna uygun bir çözüm bulmakla meşgul olmasıydı. İkinci neden ise, 2003 yılından sonra az da olsa yeniden yapılanan, ordu ve polis tarafından temsil edilen güvenlik kurumunun içinde bölge ülkelerinin de desteğiyle birçok silahlı unsurun sızmasıydı.

Silahlı grupların kullandığı yöntemler, 2006-2008 yılları arasında Irak'ta mezhepçiliğin zirve yaptığı bir dönemde, toplumda mezhepçiliği körükleme arayışlarında çeşitlilik göstermiştir. Camilerin bombalanmasına ek olarak, yerleşim yerlerinde belirli bir mezhebe mensup sakinleri yerinden etmeye dayalı başka yöntemler kullanıldı. Birleşmiş Milletler'in yerinden edilmiş kişilerle ilgili raporuna göre, Irak'taki ÜİYOK'lerin sayısı 2006 yılından sonra yaklaşık 800 bine ulaştı (Qetla, 2019, s.75).

Yukarıda bahsedilen yıllar içinde Irak'ta, mezhepsel bağlantılarından ötürü ölen Iraklı sivillerin sayısında önemli bir artış meydana geldi. 2006 yılından sonra Irak'ta öldürülen sivil sayısının ortalama günlük 100'e ulaştığını gösteren pek çok basın raporu bunu doğrular niteliktedir (Alwan, 2006, s.32).

2006 seçimleri, siyasi partiler arasında yaklaşık iki ay süren gerilimin ardından, Nuri el-Maliki, Kürt ve Sünni partiler tarafından seçmenlere yönelik politikasını mezhepçi olarak nitelendirdikleri için kabul edilmeyen İbrahim el Caferi'nin yerine Başbakanlık görevini üstlenerek iktidara gelmesiyle sonuçlandı. Böylece 2003'ten sonra Irak'ta en uzun süre iktidarda kalan hükümet olarak kabul edilen Nuri El Maliki dönemi başladı.

Nuri el-Maliki hükümetinin ilk dönemine değinmeden önce, Maliki'nin 2003 öncesi iktidara gelmeden önceki siyasi hayatına da değinmek gerekmektedir. Nuri Kamel el-Maliki 1950 yılında Kerbela vilayetinin Tuveyrih kazasında dünyaya geldi. Arapça yüksek lisans derecesine sahiptir ve Şii mezhebine mensuptur. Saddam

Hüseyin rejiminin en önde gelen muhaliflerinden biriydi ve Dava Partisi'nin rejime karşı çıkan en önde gelen liderlerinden biriydi. Suriye'ye sürgün edilen Nuri el-Maliki, 2003'te Bağdat'ın düşmesi sonrasında Irak'a geri döndü.

Nuri el-Maliki, 2006-2014 yılları arasında iktidara gelmeden önce, birçok görevde bulundu. En önemlileri, Geçici Yönetim Konseyi'nin yedek üyelerinden biri olması ve 2003 Anayasası hazırlama komitesinde üye olmasıydı. İktidarın başına geldiğinde, Irak'ta güvenlik sorunu had safhadaydı. Irak'ta çoğu şehir, milislerden ve silahlı gruplardan muzdaripti. Tabiri caizse adam kaçıрма, öldürme ve nüfusu yerinden etme vakalarının olmadığı bir gün yoktu. Irak'ın güneyindeki İran sınırındaki illerde ve Bağdat'ın Şii çoğunlukta olduğu bazı bölgelerde İran'a yakın milis ve silahlı gruplar kontrolü sağlarken, Batı ve Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan ile bazı kuzey ve sınır vilayetleri ile nüfusu ağırlıklı olarak Sünni olan Bağdat'ın bazı bölgeleri, saflarına eski Irak ordusundan unsurları da dahil eden cihatçı grupların (Selefiler) gücüne/kontrolüne tanık oluyordu.

Terör ve silahlı gruplar sorununa ek olarak güvenlik, hizmetler ve geliştirme araçları sağlayabilen merkezi bir devlet yaratma yeteneğinin zorluklarıyla mücadele eden kendi bölgelerinin devlet özelliklerini oluşturmaya çalışan Kürtlerin meydan okuyuşu vardı. Irak'taki durumla başa çıkmanın zorluğu ve kontrol edilmesinin neredeyse imkânsızlaşması üzerine, özellikle Nuri el Maliki'nin Irak hükümetinin başı olarak yetkilerini etkin bir şekilde kullanmaya başladığı yıl olan 2007'de, silahlı grupları dizginlemek ve ülkedeki şiddet durumunu ve mezhepsel gerilimi azaltmak ve dizginlemek için süreç ABD'yi Irak'taki güçlerini artırmaya sevk etti (Mar, Al-Marashi, 2018, s.17).

El-Maliki, ülkedeki güvenlik ve askeri düzenin hegemonyasını devraldıktan sonra sıkı bir çalışmayla, ordunun ve polisin önde gelen pozisyonlarına komutan ve generallerden destekçilerini atayarak nüfuzunu sağladı. Ayrıca, ABD kurumsal rolüne aykırı görüp bu konuda muhalefet etse de Maliki kendisini silahlı kuvvetlerin başkomutanı ilan etti (Samuray, 2015, s.26).

El-Maliki'nin güvenlik kurumları üzerindeki hâkimiyeti ve Irak'taki ABD güçlerinin sayısındaki artış, il ve bölgelerdeki dönüşümü de beraberinde getirdi. Nitekim bu bölgelerdeki aşırılıkçı gruplar, özellikle de en büyük kuluçka merkezi olarak kabul edilen Anbar vilayetinden başlayarak Irak'ın tüm Sünni bölgelerinde

vatandaşlara yönelik şiddet ve geçim kaynaklarının kısıtlanmasına yönelik uygulamaları nedeniyle halkın öfkesini kazandı ve giderek kontrolü kaybetmeye başladı. Bu durum, Anbar aşiretlerinin şeyhlerini, Maliki hükümeti ve ABD güçlerinin desteğiyle, Anbar halkından Sahva (uyanış) adlı bir güvenlik gücü oluşturmaya sevk etti. Bu hareket daha sonra Irak'taki Sünni bölgelere yayıldı. El Kaide ve silahlı örgütlere karşı şiddetli savaşlar verdi. Daha sonra çok sayıda unsur da Irak ordusu ve polisinin saflarına katıldı (Samuray, 2015, s.74).

Irak güçlerinin Maliki üzerinden örgütlenmesi, ABD'nin doğrudan çatışmaya yönelik politikasını değiştirmesinin yanı sıra, Maliki yönetimini bizzat kendisi ve onu destekleyen tugaylar aracılığıyla yönlendirdiği söylenebilir. Bazı Sünni grupların desteklenmesi, 2005 ve 2006'nın sonunda savaşın şiddetini azalttı.

Güvenlik ve Sünni bölgelerde hayat bir nebze de olsa normale geri döndükten sonra, Şii cenahının iki cephede kendi bayrağı altında örgütlenmesi dışında Sadr mensupları (Sadırcılar), dengeleri Maliki ve hükümeti lehine çevirdi. Sadırcılar, Irak'ın güneyindeki tüm Şii eyaletlerini ve Bağdat'ın bazı Şii bölgelerini Şii mezhebinin On İki İmamından biri olan İmam Muhammed el-Mehdi'nin adını taşıyan "Ceyşü'l Mehdi" silahlı kanadıyla Iraklı Şii din adamı Mukteda es-Sadr'ın destekçileriydi. Bunlar, Maliki'nin Irak'taki genel duruma ve özel olarak Şii gruba hakim olmasındaki en büyük engeldi.

25 Mart 2008'de Nuri el-Maliki, doğrudan gözetim altına almak için, başıboş milisleri disipline etme ve onları Irak hükümetinin emirlerine uymaya zorlama girişimi olarak nitelendirdiği şeye karşı savaş operasyonlarının (Savletu'l Fursan) başladığını duyurdu (Cash, 2008).

Basra petrol limanlarından petrol kaçakçılığı yapmak, eyaletteki insanları kaçırmak ve öldürmekle suçlanan "Ceyşü'l Mehdi"nin silahlı grupları tarafından kontrol edilen Basra vilayetinde "Savletu'l Fursan" operasyonu başlatıldı (Mar, Al-Marashi, 2018, s.37).

Daha sonra bu operasyonlar, Amerikan güçleri tarafından desteklenen Irak ordusu güçleri arasında Ceyşü'l Mehdi'ye karşı savaşın boyutu, Sadırcılar ve onların silahlı kanadı olan Ceyşü'l Mehdi ve Irak'taki Mücahidlerin kontrolü altındaki tüm alanları kapsayacak şekilde genişledi. Irak hükümetinin tüm güney vilayetler üzerindeki kontrolünü ilan etmesiyle sona erdi.

Bu operasyonların başarısı, Nuri el Maliki ve hükümetinin siyasi konumunun sağlamlaşmasına katkıda bulundu ve Irak genelinde destekçilerinin sayısı önemli ölçüde arttı. Vatandaşlar, bölgelerinde hayatın normale dönmesini ve çatışmaların sona ermesini memnuniyetle karşıladılar. Bazıları Maliki'yi kanunu uygulayan, devletin ve güvenlik güçlerinin prestijini geri kazandıran lider olarak nitelendirdi.

3.1.2. Nuri el Maliki'nin Kontrolü Ele Geçirdiği İkinci Dönemine Giden Yol

2008 ve 2009 boyunca Irak'taki siyasi sahne/tablo, Nuri el Maliki'nin siyasi süreçteki ortaklarını, Sünnileri ve Kürtleri ve hatta onu destekleyen ve İran tarafından desteklenen Şii cephesini bile kızdırdı. Kürt cephesi ile ilgili olarak Maliki, Irak'ın kuzey bölgelerini, özellikle de Kürtlerin Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'ne ilhak etmeyi amaçladıkları Kerkük'ü kontrol etmelerini engelledi. Sünni cephe, Sünni Uyanış (sahve) güçlerini ordu ve polis tarafından temsil edilen güvenlik ve askeri teşkilata dahil etme konusundaki ciddiyetsizliği nedeniyle Maliki'ye karşı muhalefet etti. Şii Cephesi ise çeşitli partileri ve bloklarıyla İran tarafından desteklenen Maliki'nin en güçlü destekçisiydi. Diğer taraftan ise Maliki'ye karşı bir isyana tanık olunuyordu; zira Sadırcılar, Maliki'nin kendilerine karşı verilen savaşlarda kazandığı zaferden sonra dışlanma nedeniyle siyasi süreçten uzak tutulmuştu. Yüksek İslam Konseyi, Irak'taki en büyük Şii partilerinden biriydi ve üyeleri 2003 yılından sonra kurulan tüm Irak hükümetlerinde yer aldı ve El-Maliki'nin 2010 parlamento seçimlerine ayrı bir koalisyonla katılma niyetine kızgındı (Feyyad, 2021).

Öte yandan Maliki ise Irak'ta iktidar üzerinde kontrol sağlamanın gururunu yaşıyordu. 2009 yılından sonra ABD güçlerinin Irak şehirlerinden çekilmeye başlaması yeni bir zaferdi. Maliki'nin 2008'de ABD ile imzaladığı güvenlik anlaşmasına göre, ABD'nin görevi Irak güçlerine üç yıllık bir süre için lojistik destek sağlamakla sınırlı idi. Bu anlaşma başarılı oldu ve Irak şehirlerindeki ABD kuvvetlerinin varlığı 2009'dan başlayarak kademeli olarak azaldı (Mehdi, 2008). El-Maliki'nin 2010 milletvekili seçimleri öncesinde aldığı desteğin büyüklüğü, onu bu seçimlere Devletler Koalisyonu adı altında kendi liderliğinde tek bir blokla katılmaya teşvik etti denilebilir. 7 Mart 2010, seçimlerin yapılacağı tarih olarak belirlendi. Nuri el-Maliki'nin ikinci döneme girişi şu şekilde ele alınabilir:

1- Rakip siyasi taraflar

2010 parlamento seçimlerindeki rekabet, Irak halkının demografik yapısı göz önüne alındığında, Şii, Sünni ve Kürt gruplarının temsil ettiği halktan oluşan çoğunluk etrafında dönmüştür. İlk olarak Irak hükümetinde temsilin büyük çoğunluğunu oluşturan Şii Cephesi'ni ve Irak toplumunun oluşumu ele alınacaktır. 2010 seçimlerinde bu cephe iki ana blok tarafından temsil edildi. Nuri el-Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu, daha önce de belirtildiği gibi seçimlere kendi önderliğinde ayrı bir koalisyonla girmeye karar verdi. İkinci blok, dönemin (2004-2005) eski Başbakanı İbrahim El Caferi tarafından yönetilen Irak Ulusal Koalisyonu'ydu. Sadırcılar Bloku, Yüksek İslam Konseyi, Dava ve Fazilet Partisi, Bedir Örgütü ve önde gelen Iraklı politikacı Ahmed el-Çelebi ve Şabi'nin liderliğindeki Irak Ulusal Kongre Partisi'ni içeriyordu. Bu koalisyon İran Cumhuriyeti'nden geniş destek aldı (Mar, Al-Marashi, 2018, s.59-60).

Sünni cephe ise seçim yarışına iki blokla girdi. Birincisi, el-İrakiye koalisyonu adı altında Iraklı politikacı İyad Allavi idaresinde olan bloktu. İyad Allavi, Şii kökenli bir siyasetçi olmasına rağmen, İran'ın isteklerine uymaması ve Sünni güçlerin çoğunluğunu partisine dahil etmesini sağlayan laiklik ile ilgili görüşleri Sünni gruplarla aynıdır. El-İrakiye koalisyonu, Sünni ve Şii güçlerin birleşmesi açısından seçimlere katılan tüm bloklardan farklıydı (Mar, Al-Marashi, 2018, s.148-149).

Seçimlerde Sünni grup temsil eden ikinci blok, ideolojik yönelimi ve benimsediği vizyon açısından Müslüman Kardeşler'in Mısır'daki ve dünyadaki yaklaşımına benzer bir yaklaşım izleyen İslami bir partiydi (Mar, Al-Marashi, 2018, s.64).

Kürtlere gelince, rakip güçlerin üçüncü partisi her zamanki gibi seçimlere iki koalisyonla girdi: Bunlardan birincisi, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi ve ikincisi ise Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Ulusal Birliği idi. İki parti, Kürdistan İttifakı adı altında birlikte seçim yarışına girdi. Kürtlerin bu seçimlerden beklentileri, Kerkük ve bazı toprakları Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'ne ilhak ederek talip oldukları bölgenin haritasını tamamlamanın yanı sıra, Kürtler için Cumhurbaşkanı pozisyonundan elde

edilen önceki kazanımları ve bölgenin Irak petrolündeki payını korumaktı (Mar, Al-Marashi , 2018 , s.26).

2- Seçim sonuçları:

Parlamento seçimlerinde İyad Allavi'nin liderliğindeki Irakiye koalisyonu, Kanun Devleti Koalisyonu'nu az bir farkla geçerek % 28 ile 91 milletvekili çıkarmayı başardı. Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu %27,4 oranla 89 sandalye elde ederken, İbrahim El Caferi liderliğindeki Irak Ulusal İttifakı ise % 21,5 ile 70 sandalye elde ederek üçüncü sırada yer aldı. Kürdistan İttifakı ise %13,2 oy 34 sandalye sayısıyla dördüncü sırada yer aldı.

Seçim sonuçları, Şii ve Sünni bileşenlerin ideolojik yönelimine sahip dini partilerin seçmen katılımında bir düşüş yaşadığını ve başarısız olduğunu gösterdi. İyad Allavi liderliğindeki Irakiye koalisyonunun ve Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonunun kurulması bu gerçeği doğrulamaktadır.

Ancak, Irak devletinin genel çıkarlarından ziyade bileşenlerin çıkarlarına öncelik verilmesi, seçim sürecine ve seçmenlerin yönelimine hâkim olmaya devam etti. Bu, Şii ağırlıklı tüm güney illerinin iki Şii partisine oy vermesiyle açıkça görüldü. Bloğundaki Sünni partilerin çoğunu bir araya getiren Irak Listesi ise oyların büyük çoğunluğunu aldı. Kürtler ise Kürt partilere oy verdi (Feyyad, 2021).

3- Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonraki dönem (yeni Maliki hükümeti):

Irak'taki siyasi süreç, seçimler sonrası (yeni hükümetin kurulma süreci) her seçimde olduğu gibi yeni krizler doğurdu. Nitekim, 2003'ten beri Irak'ta yapılan her seçim yarışından sonra Iraklılar bu duruma alışır hale geldi. Çünkü seçimlerde oy kullanmak ve seçim sürecini yürütmek başka, hükümet kurmak başka şeydir. Bu krizlerin başlangıcı, seçim sonuçlarının açıklanması sonrası birçok blok ve siyasi parti tarafından başvuru edilen seçim sonuçlarının geçerliliğine yönelik bir itirazdı. Bu itirazlardan en öne çıkan Nuri el-Maliki ve Irak Listesi başkanı İyad Allavi liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu'ydu. Yeniden sayım sürecinin ardından açıklanan sonuçların doğru olduğu ilan edildi (Mar, Al-Marashi, 2018, s.68).

Durum/kriz seçim sonuçlarına itirazla bitmedi. Aksine, ortak bir vizyondan yoksun olmalarına rağmen, iktidarın dizginlerini ele geçirerek diğer bileşenini saf

dışı etme amacı ile buluşan ittifakların oluşumu yoluyla siyasi çatışmanın kıvılcımını ateşlendi. Burada Sadr yanlıları ve Yüksek İslam Konseyi'ni içeren İbrahim el Caferi liderliğindeki Ulusal İttifak, Nuri el-Maliki ile aralarındaki anlaşmazlıklara rağmen, Nuri el-Maliki'nin liderliğindeki Irak koalisyonunu saf dışı bırakma güdüsüyle ittifaka katılmaya karar verdi.

Irak anayasasının 76. Maddesinde, Cumhurbaşkanının, Parlamentoda en fazla sandalyeye sahip bloğun adayını on beş gün içinde Bakanlar Kurulunu oluşturmak üzere görevlendirir (Article 76. of the Iraqi constitution for the year 2005).

El Maliki'nin Ulusal İttifak ile 159 sandalyeyle en büyük parlamento bloğunu oluşturdu ve yeni hükümeti kurma hakkını elde etti. Bu durum, Irak Ulusal Hareketi liderini kızdırdı ve seçimlerde en yüksek oyu alan koalisyon olduğu için kendisinin hükümet kurma hakkına sahip olduğu çağrısı yaptı. İki parti arasında bir ayı aşkın süre devam eden tartışmanın ardından Anayasa Mahkemesi'nden Şii ittifakına destek geldi. Anayasaya göre, Parlamentodaki en büyük parlamento bloğu olduğu için hükümeti kurma yetkisine sahipti. Tartışmalar ve anlaşmazlıklar Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla son bulmadı. Bu seferde kimin başbakan olması gerektiği problemi ortaya çıktı. Al-Maliki kendi pozisyonunda kalmak istiyordu. Bu istek, Cumhurbaşkanı ile anlaşmazlık içinde olan Sadr yanlılarının yanında yer almak isteyen Ulusal İttifak lideri İbrahim el Caferi tarafından reddedildi (Samuray, 2015, s. 84).

Irak devletinin en önemli pozisyonu olan başbakanlık makamına Şii ittifakının liderlerinin yanı sıra tüm parti liderlerinin talip olması sonucu Irak büyük bir çıkmaza girmiştir. Bu krizden çıkış yolu, Şiiler ve Kürtler arasında müzakereler yapan, Sadr ile Allavi'yi uzlaştırmaya çalışan İran'ın dış müdahalesiydi. Son olarak, Amerika Birleşik Devletleri, Başkan Yardımcısı Joe Biden'in ziyareti aracılığıyla yeni bir koalisyon hükümetinin kurulmasını hızlandırmak için Bağdat'a çağrıda bulundu. Beklentilerin aksine, iki taraf arasındaki anlaşmazlığa rağmen Maliki'yi desteklemeye iten Sadr'ın yeni hükümete katılma arayışında tutumunu değiştirmesinin nedeni buydu. Bu konu Maliki'ye güçlü bir destek teşkil etti ve Şii ittifakı partilerinin geri kalanı Maliki'yi başbakan olarak kabul etmek zorunda kaldı. Bu durum, bir sonraki hükümetin şeklini çizerken, Irak'ta siyasi kararların hala dış güçlere bağlı olduğunu ve sınır ötesinden gelen yardım konusunda siyasi partiler arasında bir uzlaşmaya varıldığını kanıtlamaktadır. Hükümet oluşumu, geleneklere

ve 2006 seçimlerinden sonraki durum ışığında, üç bileşen (Şii, Sünni, Kürt) arasında siyasi kotalara göre yapıldı. Cumhurbaşkanlığı görevi, Celal Al-Talabani ve yanında Sünni ve Şii iki yardımcı tutarak Kürtlere kaldı. Ve Sünni bileşeni temsil eden El-İrakiye İttifakı, bileşenden iki milletvekili (Kürt ve Şii) ile Sünni politikacı Usame Nuceyfi'nin Konsey başkanlığına kabul edilmesiyle Irak Meclis Başkanlığına seçildi.

Başbakanlık görevini Maliki devam ettirdi ve onun yanında üç bileşenden (Şii, Kürt ve Sünni) üç yardımcı vekil vardı. Böylece yeni hükümette Şiilerin temsil yüzdesi %66, Sünnilerin %32, Kürtlerin ise %11 oldu. Kadınlar temsili bir makamla sabit kalırken, Türkmenler ve Iraklı Hristiyanlar pozisyonlarını kaybettiler.

3.2. IŞİD'in 2014'te Irak'a Girişi (Irak'ta Işid'e Karşı Savaş)

Irak'taki güvenlik kurumunun denetimsizliği ve zayıflığı, liderlik pozisyonlarına yozlaşmışlarla doldurup mezhepçi bir politika izleyen hükümete ve güvenlik güçlerine karşı duyulan memnuniyetsizlik, IŞİD'in Sünnilerden yararlanmasına olanak tanıdı. Böylece IŞİD'in, Irak ordusunun liderlerinin çoğunun kaçmasının ardından Irak vilayetlerine çok kolay bir şekilde nüfuz etmesi ve işgal etmesi mümkün hale geldi. Bu bölümde, Nuri el-Maliki'nin görevden alınmasıyla başlayan ve eski Başbakan Haydar el-Abadi'nin döneminde, IŞİD'in Irak'a girişinin başlangıcı ile Iraklılar ile Irak ordusunun IŞİD'e karşı yürüttüğü savaş kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

3.2.1. Krizin Başlangıcı (IŞİD'in Irak'a Gelişi)

2011 yılının başında, (Zine El Abidine Ben Ali) başkanlığındaki Tunus rejiminin, Tunus halkının kuzeydeki Ras Al-Adha'da düzenlediği gösterilerle devrilmesiyle, Arap dünyası benzeri görülmemiş büyük bir ayaklanmaya tanık oldu. Bu durum, Arap dünyasının başta Mısır, Libya, Suriye ve Sudan olmak üzere diğer ülkelerinin de rejimlerine kızgın olan halklarını aynı yaklaşımı izlemeye, protestolar ve gösteriler düzenlemeye teşvik etti. Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesi, 2010 seçimlerinden Irak Başbakanı görevini kazanarak zaferle çıkan Irak Başbakanı'nın (Nuri Kamil al-Maliki) ikinci döneminin fiilen başlangıcına denk geldi. Ancak İkinci dönem başkanlığını kabul eden Sünniler, Kürtler ve bazı Şii

partiler, yeni hükümet içinde yer edinme arzusuyla istenmedi. Nuri el-Maliki, ikinci döneminin başlamasından kısa bir süre sonra, Sünni grupların hükümet içindeki pozisyonlarını saf dışı bırakma politikası uyguladı. Bu politika, Irak'ta terörizmle suçlanan aşırılık yanlısı grupları destekleyen Sünni gruptan olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Al-Haşimi'yi suçlamakla başladı. Tarık Al-Haşimi Irak'ta terörizmle suçlanan aşırılıkçı grupları destekleyen Sünni gruptandır. Bu durum hakkında tutuklama emri çıkartılmasına neden olmuş, 2012 yılında Irak'tan ayrılıp Türkiye'ye gitmiştir. Bu olaydan sonra Irak hükümeti içindeki Sünni politikacılara terör suçlamaları yöneltildi. Maliye Bakanı Rafi al-Issawi gözüaltına alındı. Ocak 2013'te, Anbar, Salah al-Din, Musul ve Sünni grupların yer aldığı diğer şehirlerde büyük ölçekli gösteriler başladı (Abdel-Sada, 2013, Al-Munitor: The Iraqi protests are escalating and entering their third week.).

Başlangıçta göstericilerin talepleri, Sünni grupların üyelerine yönelik terör suçlamaları altında keyfi tutuklamalar ve gözaltılarla temsil edilen baskıcı tedbirlerin sonlandırılması, Sünnilerin aynı suçlamalar altında hükümet görevlerinden saf dışı bırakılmaması, ayrıca İran'ın Irak'taki siyasi karar alma üzerindeki hegemonyasını ortadan kaldırma etrafında dönüyordu.

Bu, tüm rejimi devirmeyi amaçlayan Arap Baharı'nın bir uzantısı değildi. Maliki ile ilişkileri zaman zaman gerilim yaşayan Sadr yanlısı Şii partiler ve liderleri, Maliki'nin kendilerine yönelik baskıcı politikası konusunda Sünni Arapların tutumunu desteklediler. El Maliki, dış ülkeleri Sünni şehirlerde kendisine karşı yapılan gösterileri desteklemekle suçladı. Öte yandan el-Maliki, Sünni aşiretleri zaman zaman El Kaide, eski Irak ordusu ve eski Baas Partisi'nin önde gelen liderlerini ve Saddam Hüseyin'e yakın İzzet el-Duri tarafından yönetilen ve daha sonra feshedilen Baas Partisi'nin üyelerini barındırmakla itham etti.

Diğer yandan, isyancı Sünni grupların yoğun olduğu Anbar ve Musul vilayetleri, Irak'a komşu olan Suriye'deki bazı bölgeler, kademeli olarak parçalanma, devam eden savaş ve İslam Devleti'nin (İŞİD) kontrolü altında olması nedeniyle kötü durumdaydı. El-Maliki'nin onların taleplerini görmezden gelerek onlara şiddetle yaklaşması, Sünni vilayetlerde halkın hoşnutsuzluğa neden olurken, örgüt unsurlarının göstericilerin saflarına sızmasını ve Doğu sınırına yakın Sünni aşiretlerin bulunduğu bölgelere nüfuz etmesini sağladı. Bu aşiretler Maliki'den, dolayısıyla ordu ve polis unsurlarından kurtulmaya çalışıyorlardı. Göstericilere

yönelik baskıcı uygulamalarının sonucu Irak ordusu ve polisi, El-Maliki'nin Ordusu ve Safevi Ordusu gibi çeşitli isimlerle anıldı.

2014 yılında, özellikle Ocak ayında, Anbar Vilayetine bağlı Felluce şehrinde hükümet güçleri ile aşiret kuvvetlerine ait unsurlar arasında çatışmalar başladı. Hükümet güçleri, Sünni oturma eylemlerini destekleyen Sünni parlamenter Ahmed Al-Alwani'yi tutuklamaya çalıştığında, IŞİD unsurları aşiret savaşçıları destekledi ve şehri kontrol etmeyi başardı. Amerika Birleşik Devletleri, Irak ordusuna sağladığı silah yardım paketinin bir parçası olarak Maliki'nin Apache helikopteri talebini, Irak'ın Sünnilere saldırıda kullanacağından korktuğu için reddetti.

Felluce şehrinin aşiret savaşçıları ve IŞİD unsurlarının eline geçmesi ve Irak'ın tüm şehirlerindeki bombalı saldırıların artması, Maliki hükümetinin güç ve meşruiyetinde azalmaya neden oldu. 2010 seçimlerinde elde ettiği yüzdeliği ve iç savaş yıllarından (2006-2008) sonra yarattığı görece güvenlik istikrarı durumunu ikinci dönemde kaybetmeye başladı. Bu durum ayrıca Irak hükümetinin zorluklarla yüzleşmek için yeterli kapasiteden ve Irak'taki krizlerle başa çıkmak için sağlam bir vizyondan hala yoksun olduğunu gösterdi.

3.2.2. IŞİD'in Irak bölgesinin Üçte Biri Üzerinde Kontrolü Ele Geçirmesi

10 Haziran 2014'te İslam Devleti terör örgütü (IŞİD), Irak'ın ikinci büyük şehri olan Musul şehrine aynı anda geniş çaplı bir saldırı düzenledi. Örgüt, şehrin merkezi ve havaalanı, şehrin merkez bankası ve Irak'ın en büyük ikinci hapisanesi olan Badush hapisanesi başta olmak üzere hayati tesisleri çok hızlı bir şekilde kontrol etti. Örgüt, Şii gruplara mensup 600 yuzden fazla tutukluyu katletti. Yaklaşık 500 bin kişi kentin bitişiğindeki Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi bölgesine kaçtı. IŞİD'in kitlesel ve hızlı saldırısı, şehir içindeki güvenlik sisteminin hızlı bir şekilde çökmesiyle ve şehirdeki Irak ordusu güçlerinin kitlesel kaçışıyla sonuçlandı. Bu çöküşün sebepleri etrafında pek çok hipotez ve iddia ortaya atıldı. Dönemin Musul valisi (Atheel al-Nujaifi), polis ve ordu gruplarını buldukları yerlerden başka yerlere taşıyarak şehri ele geçirmesi için örgütün işini kolaylaştırmakla suçlandı. Valinin, terör örgütünün Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin başkenti Erbil'e saldırısının ardından kaçması, Maliki'nin kendisini ve Kürtleri IŞİD'le suç ortaklığı yapmakla suçlamasına neden oldu.

Güvenlik unsurlarına mevzilerinden çekilmeleri emrini veren ordu ve polis kuvvetlerinin saha komutanlarına da suçlu oldukları işaret edildi. Nitekim bu liderlerin bir kısmı saldırıdan birkaç saat önce Erbil'e ve diğer bilinmeyen yerlere kaçtı. Bunların en önde gelenleri Ninova hareketinin komutanı Mehdi Al-Gharawi, kara kuvvetleri komutanı Ali Ghaidan ve Aboud Qanbar (ortak hareket komutanı) idi. Sonrasında, askeri bir davada üçü hakkında tutuklama emri çıkarıldı. Musul kentini ele geçiren örgütün işini kolaylaştırmakla suçlanan üçüncü grup ise kent sakinleriydi. Bazıları, 10 Haziran saldırısından önce örgüt unsurlarının şehrin içinde olduğunu belirtti. Bunun nedeni, şehirdeki vatandaşların, Bağdat'ta Maliki başkanlığındaki merkezi hükümet ve şehirde bulunan güvenlik güçlerinin baskıcı ve ırkçı muamelesine duydukları kırgınlık ve öfkeye bağlandı. Onlar yaşadıkları durumdan kurtulma arzusuyla örgüte destek verdiler (Gordon, 2016).

Örgüt, Musul şehrinin kontrolünü sağladıktan sonra Irak topraklarında ilerlemesini sürdürdü. Örgütün bir sonraki hedefi, Salah al-Din vilayetinde bulunan büyük bir petrol rafinerisine (Baiji rafinerisi) sahip olan Baiji şehriydi. Örgüt burayı ve petrol rafinerisini kontrol altına alarak, Selahaddin Valiliği'nin merkezi olan Tikrit şehri üzerindeki kontrolünü ele alana kadar ilerlemeye devam etti. Speicher Hava Üssü, Tikrit'te yer alıyordu ve örgüt burayı kontrol etmeyi ve içeride bulunan çok sayıda askeri ele geçirmeyi başardı (Mar, Al-Marashi, 2018, s.106).

Birkaç asker Selahaddin vilayetindeki bazı Sünni aşiretlerin, özellikle de örgüt unsurlarına karşı şiddetli savaşlar veren ve saldırılarını engelleyen Sünni aşiretinin (el-Cabur aşiretinin) yardımıyla kaçmayı başardı. IŞİD unsurları, Speicher üssünden 1700 esiri infaz etti. IŞİD'in ilerlemesi hızlıydı ve Irak güçlerinin tamamen çökmesiyle birkaç gün içinde Selahaddin ve Diyala vilayetlerindeki birkaç kasaba üzerinde tam kontrolü sağladı. Kerkük'e doğru ilerliyordu, ancak Bağdat'taki merkezi hükümetin askeri güçlerinin şehri terk etmesinin ardından şehrin Kürt Peşmerge güçleri tarafından ele geçirilmesi, örgütün kontrol etmesini engelledi. IŞİD, Irak hükümetinin ilerlemelerini durdurmak için bir çözüm bulamaması neticesinde, Irak topraklarında ilerlemeye devam etti. Örgüt bir ay içinde, 2006-2008 Irak iç savaşının nedeni olarak türbeleri havaya uçurulan on iki Şii imamdan biri olan İmam Ali Al-Hadi ve Al-Hassan Al-Askari'nin türbelerini içeren Samarra şehrine ulaşana kadar Irak bölgesinin üçte biri olduğu tahmin edilen bir alanı işgal etti. Samarra ile Bağdat arasındaki mesafe oldukça yakındı; örgüt başkent Bağdat'a girmenin eşiğindeydi.

Irak ordusunun Samarra ve Bağdat'ı koruyamayacağı apaçık ortadaydı. Irak'ta ve dünyada Şiiler tarafından "dini merci" kabul edilen Ayetullah Ali Sistani 13 Haziran 2014'te, IŞİD örgütüne karşı cihad emri verdiğini açıkladı. Seyyid Ali el-Sistani'nin bu emri, bugün Halk Seferberlik Güçleri'ni oluşturan, tüm vatandaşları anavatanı ve halkı yakın bir tehlikeden korumak için aceleci davranmaya zorlayan fetvasıdır (Taha Al-Ani).

Irak'ta Halk Seferberlik Güçleri'nin kuruluşundan bu yana, Sistani'nin verdiği fetvaya yanıt veren gönüllüler konusunda hala tartışmalar sürmektedir. Bu güçler daha önce Irak devletinin kurumları içinde hükümet içinde farklı konumlarda ve pozisyonlarında yer alan çok sayıda silahlı Şii grubundan oluşmaktadır (Mar, Al-Marashi, 2018, s.107). Halk Seferberlik Güçleri'nin oluşumunda Seyyid el-Sistani'nin fetvası ve IŞİD'in Irak topraklarını işgali etkili olmuştur.

2014 seçimleri 2010 seçimlerinin aksine koalisyonların dağıldığı bir seçim oldu. Tüm siyasi bloklar ve Irak içinde emelleri olan ülkeler bile Başbakanlıkta kalmakta ısrarlı olan Maliki'yi istemiyordu. Diğer gruplar gibi seçim yarışına ayrı ayrı giren Şiiler, Maliki liderliğindeki Kanun Devleti koalisyonunun sonuçları yayınlamasıyla seçim sonuçlarında birinci sırayı aldılar. Kürtler de seçimlere bu kez ayrı ayrı girdiler ve her zamanki gibi tek bir koalisyon bloğu içinde değildiler. Sonuçlarda Kürt partilerinin başında Mesud Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi gelirken, onu küçük bir farkla Celal Talabani liderliğindeki Yurtseverler Birliği Partisi izledi. Ardından, 2010 Irak seçimlerinde ortaya çıkan Boran adlı üçüncü bir parti, iki Kürt partisi olan Demokrat Parti ve Yurtseverler Birliği içinde yer almaya başladı. Şiiler ve Kürtlerin yanında, 2010 seçimlerinde Sünni bileşenlerin çoğunu içeren İyad Allavi liderliğindeki El-İrakiya koalisyonu parçalanarak, 2014 seçimlerine Parlamento Başkanı Usame el-Nujaifi liderliğindeki Motahedun bloğu ve Sünni politikacı ve Başbakan Yardımcısı Saleh el-Muttalib'in liderliğindeki Al-Arabiya bloğu ile girdi. İyad Allavi ise seçimlere tek başına Milli adı altında yeni bir blokla girmişti. Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonrasında süreç, kötüleşen güvenlik durumunun bir sonucu olarak, Şii, Sünni ve Kürt partilerin Nuri el-Maliki'nin üçüncü dönemi üstlenmesini tamamen reddetmesiyle karakterize edildi. Ali el-Sistani, Nuri el-Maliki'den görevi bırakması çağrısında bulundu.

Görüşme sadece Maliki'nin Irak'taki başbakanlık görevinden ayrılması için değildi. Aksine, Irak'ın siyasi meseleleri üzerinde etkisi olan bölgesel bir devletin

pozisyonları, herkesin kabul edebileceği başka bir kişinin aday gösterilmesi çağrısında bulunan İran, Suudi Arabistan ve Amerika Birleşik Devletleri ile birleşti.

Maliki'nin iç ve uluslararası arenada reddi, 11 Ağustos 2014'te Maliki'nin üye olduğu İslami Dava Partisi'nin önde gelen bir üyesi olan Hayder el-İbadi'nin yerine geçmesi için Maliki'nin başbakanlık görevinden istifa etmesiyle sonuçlandı. Maliki, Haydar el-Abadi'yi destekleyeceğini açıkladı. Elektrik mühendisi olan Haydar el-İbadi, Saddam Hüseyin rejimi döneminde İngiltere'de birkaç yıl yaşadı. Onun başbakanlığı üstlenmesi Suudi Arabistan, İran, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği tarafından desteklendi ve bu ülkeler onu IŞİD'e karşı destekleme sözü verdi. Haydar el-İbadi'nin başbakan olarak göreve gelmesiyle Nuri el Maliki dönemi sona erdi. Irak'ta, Sistani'nin fetvası ve uluslararası toplumun Haydar el-İbadi'yi IŞİD'e karşı yürüttüğü savaşta desteklemesi sonucu Halk Seferberlik Güçleri (Haşdi Şabi) kuruldu. Böylece IŞİD'e karşı savunma durumundan saldırı durumuna geçilerek pek çok toprak kurtarıldı.

3.2.3. El-İbadi Hükümeti ve Karşılaştığı Zorluklar

Haydar el-İbadi başbakanlık koltuğuna oturduğunda Irak pek çok krizin cenderesinden geçiyordu. Irak topraklarını IŞİD kontrolünden kurtarma mücadelesinden, üç bileşen arasında siyasi kota ilkesine dayalı yeni hükümeti kurma krizine kadar pek çok problem vardı. Önceki hükümetin durumunu değiştirme konusunda hiçbir şey yapmadı. Başbakanın konumu, Şii bileşenin ve bir kişi (Hayder el-Abadi) tarafından temsil edilen İslami Dava Partisi'nin elinde kaldı. Cumhurbaşkanı Kürt bileşeni için tekel konumunun devam etmesiyle birlikte, Kürdistan Ulusal Birlik Partisi'nin lideri olan Celal Talabani'den görevi Fuad Masum devraldı. Onun yanı sıra, Sünni partilerin çoğunun yer aldığı ve 2014 seçimlerinden önce dağıtılan Irak koalisyonunun eski Şii Başbakanı Nuri El Maliki ve eski lideri İyad Allavi olmak üzere üç vekil vardı. Yanlarında ise, Musul kentinden üçüncü vekil ve eski Temsilciler Meclisi Başkanı Usame Al-Nuceyfi vardı. Üç Cumhurbaşkanı yardımcısının varlığı, Irak hükümeti içinde faydasız bir pozisyon için aşırı bir sayıdır; ancak daha ziyade bu makamlar gruplar ve siyasi partiler arasındaki güç paylaşımı konusundaki çatışmayı önlemenin bir yolu olarak dağıtılmış pozisyonlardır. Önem açısından Başbakan'ın pozisyonundan sonra gelen diğer

pozisyon ise Temsilciler Meclisi Başkanı'nın pozisyonudur. Bu, Sünni bileşen için alışılmış olduğu gibi, pozisyonu Sünni politikacı Salim el-Cuburi'nin üstlenmesiyle de devam etti.

Irak devlet sistemi içindeki üç bileşenin (Şii - Sünniler - Kürtler) hükümette temsili önceki dönemde olduğu gibi aynı şekliyle devam etti. Başbakan Hayder Al-İbadi için hükümet kabinesinin yeni oluşumu, Irak'ın geleceği için tehlikenin ortasında olan El-İbadi açısından IŞİD probleminden sonra gelen başka bir zorluktur. El-İbadi, Irak'taki siyasi partilerle hükümeti kendi vizyonuna göre yeniden şekillendirme konusunda çatışmalara girmek için uygun zamana ve ortama sahip değildi. IŞİD'in varlığı, siyasi ılımlılığı olan El-İbadi için en büyük ve en tehlikeli zorluktu. ABD, İran ve Suudi Arabistan ilişkilerindeki eğilimler, IŞİD'e karşı yürüttüğü savaşta Irak'a ve Irak ordusuna desteğini açıklaması için yeterli bir sebepti. ABD'nin IŞİD'e karşı Irak'a verdiği destek, ABD Hava Kuvvetleri'nin örgütün Suriye ve Irak'taki unsurlarına ve mevzilerine yönelik başlayan hava saldırılarıyla somutlaştı. ABD'nin Irak'a destek vermesinin birinci nedeni, IŞİD'in Erbil'deki Amerikan tesislerine yönelik oluşturduğu tehditti. İkinci neden ise, IŞİD'in Amerikalı bir hizmet çalışanı olan Peter Kassig ile Amerikalı gazeteciler James ve Jeffrey'yi hedef alması ve katletmesine bir yanıtı. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri (İngiltere, Fransa, BAE, Ürdün ve Suudi Arabistan) örgütün mevzilerine karşı hava harekâtlarına katıldı (Al-Marashi, 2015, Battle Without Borders: Fighting Organized Corruption in Iraq, [www.aljazeera.com /indepth /opinion /2015/08/ endless - battle - fighting - systematic - corruption - Iraq . html](http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/08/ endless - battle - fighting - systematic - corruption - Iraq . html)).

ABD liderliğindeki koalisyonun IŞİD mevzilerine yönelik hava saldırıları, örgütün kontrol ettiği toprakları genişletmesini engelledi. Bu hava harekâtları örgütün Erbil'i işgal etmesinin de önüne geçti. Ayrıca, İran destekli Halk Seferberlik Güçleri, IŞİD'in Samarra'nın kontrolünü ele geçirmesinin önüne geçti. Öte yandan Haşdi Şa'bi (Halk Seferberlik Güçleri) hava harekâtlarının örgüt unsurlarını vurması ve engellemesi sonucu örgütün Başkent Bağdat'a girmesinin engellenmesinin yanı sıra, Diyala vilayetindeki birçok belde de örgütün elinden kurtarıldı (Karzman, 2016, s.19).

2015 yılının başında ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, ABD koalisyonunun IŞİD liderlerinin yarısını ortadan kaldırdığını açıkladı. Irak topraklarında IŞİD örgütünün bertaraf edilmesi için askeri operasyonlar ve hava harekâtları devam etti.

Nisan 2015'te, Selahaddin Vilayeti'nin merkezi olan Tikrit şehri, Halk Seferberlik Grupları (Haşdi Şa'bi) ve Amerikan koalisyonunun Hava Kuvvetleri tarafından desteklenen Irak güçlerinin birkaç girişiminden sonra tamamen kurtarıldı. Tikrit'teki zafer, IŞİD'in Speicher hava üssüne düzenlediği ve 1.700'den fazla Irak askerinin hayatına mal olan katliamının intikamı olduğu için sembolik bir karaktere sahipti. Irak Başbakanı Haydar El-İbadi Tikrit savaşının odağına Tikrit halkını değil, IŞİD unsurlarının yaptığı katliamın intikamını koydu. Tikrit'teki muharebe milli bir karaktere büründürüldü; bu da Tikrit kentindeki Sünni aşiretlerin savaşta Irak ordusuna ve Haşdi Şabi'ye destek vermesine sebep oldu.

2016 yılının sonlarına doğru Anbar vilayeti IŞİD'in elinden tamamen kurtulmuş, bununla birlikte Irak topraklarının büyük bir kısmı örgütün kontrolünden çıkmış ve o bölgelerde yaşayan örgüt mensubu kalmamıştı. Irak, Musul'u geri almak için son taarruzunun başladığını duyurdu. Saldırı, Amerikan koalisyonu tarafından desteklenen Irak ordusunun Altın Tümen güçleri tarafından gerçekleştirildi. Irak Başbakanı Haydar el-İbadi'nin 9 Aralık 2017'de Musul'un ve tüm Irak topraklarının IŞİD'in kurtarıldığını açıklamasıyla sona erdi.

IŞİD'e karşı kazanılan zafere rağmen, çatışmalar, Sünni vilayetlerinde yerinden edilmiş büyük bir nüfus dalgasına neden oldu. Ayrıca, bu vilayetlerin sakinlerinin çoğunluğu, savaş sonrası, IŞİD'e karşı savaş sırasında ortaya çıkan birçok silahlı grubun yerleşim yerlerini kontrol etmeleri nedeniyle uzun bir süre evlerine dönemedi. Öte yandan, Irak topraklarının IŞİD tarafından işgal edilmesi ve Musul'un IŞİD'in eline geçmesinden sorumlu tutulan taraf konusunda Irak'taki bloklar ve siyasi partiler arasında bölünme ve anlaşmazlık arttı. Sünni güçler, İran hegemonyasını Irak'taki siyasi durumdan ve devlet idaresinin detaylarından sorumlu tuttu. Şii güçler, Katar Devleti, Suudi Arabistan Krallığı ve bölgesel olarak Sünni güçleri suçlarken, bu da elbette Irak'taki siyasi elitler arasında devamlılık arz eden güvensizliğe yol açtı.

SONUÇ

1921'de başlayan modern Irak devlet inşası, devletin şekline hakim olan çeşitli kalıp ve biçimlere tanık oldu. Aristokratik sivil karakter, krallık döneminde (1921-1958) Irak devletinin inşa projesine egemen oldu. 1958'den 2003'e kadar ise, Irak toplumunun mezhepsel, dini ve ulusal çeşitliliği ile bağdaşmayacak şekilde, katı milliyetçi şekil ülkedeki devlet biçimine ve siyasi sisteme hakimdi. Bu durum, bazı gruplar için tecrit haline, ideolojik yönelimlerinden mahrum olmalarına ve bunun neticesinde kısıtlanmış hissetmelerine neden olmuştur. Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri tarafından işgaline tanık olunan 2003 yılı sonrası, rejimin ve kurumların tamamen dağılmasıyla birlikte Irak, ABD'nin tasarılarına göre yeniden inşa edildi ve yapılandırıldı.

2003 yılından sonra yeni Anayasanın yürürlüğe girmesiyle Irak Devleti "Irak hükümetinde her bileşenin Irak toplumunda temsil ettiği nüfus oranında bir payı vardır" ilkesi gereği hem siyasi yönden hem de hukuki yönden hukuk devleti olma yolunda önemli bir adımdır.

Kurumların, vizyon eksikliğinin yanı sıra reformist bir siyasi kalkınma stratejisinin olmaması, kotalar ve çoğulculuk durumuna ek olarak bütünlük, şeffaflık ve denetimsiz yargı ile karakterize edilmesi, sistemin başarısı için gerekli faktörlerin yokluğu ile iktidar üzerindeki bloklar ve partiler arasındaki siyasi çatışmalar ülkede istikrarsızlık ve kaosa neden oldu.

Tüm bu etkenler, halkın çeşitli unsurları arasında milli birliğin bozulmasına ve ülkede sürekli çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Öte yandan bölünme tehdidini ve devletin ayrı bölgelerdeki bileşenleri temelinde parçalanmasını, özellikle 2005 yılı için yürürlükte olan Irak anayasasının bölünmeye karşı gerekli güvencelerden yoksun olması körüklemiştir.

Bölge ülkeleri faktörünü de unutmamak gerekir. Bölge devletlerinin Irak'taki siyasi sürece mükerrer müdahaleleri, siyasi partileri, silahlı grupları ve mezhepçi güçleri destekleyerek Irak'ta güvenlik ve siyasi istikrarın sarsılmasına katkı sağlamıştır. Bu ülkeler, Irak içindeki emellerini gerçekleştirmek ve Irak'ın siyasi kararlarını kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde kontrol etmek için kendilerine yakın olan grupları iktidara getirmek için destekçi olmuşlardır.

Bu çalışma, Irak devletinin 2003 sonrası inşa sürecindeki aksaklıkları ele alarak, Irak ve halkının çıkarlarına hizmet ederek gidişatı düzeltebilme adına çözümler ortaya koyma girişimidir. Araştırmacı, 2003 yılından sonra kurulan Irak devletinin istikrar elde edememesinin birkaç nedenden kaynaklandığını aşağıdaki biçimde ortaya koymuştur:

1- Dış müdahale, Irak devletinin 2003 sonrası yeniden inşasının önündeki en önemli engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu müdahale, doğrudan veya dolaylı olarak Irak'ta mezhepsel kotalara dayalı bir devletin kurulmasına katkıda bulundu ve alt kimliklerin ortaya çıkmasına olanak tanıdı. Bu durum, Irak'ta çatışmayı artırdı, Irak'ı nüfuz edilmesi kolay bir ülke haline getirdi.

2- Siyasi partiler, devletin yüksek çıkarlarına hizmet eden birleşik bir sistem benimseme konusunda fikir birliğinden yoksundu. Bunun nedeni, devam eden güç mücadelelerini aşan birleşik bir federal parlamenter demokrasiye yönelik yeni devleti inşa etmede net bir gelecek vizyonunun olmamasından kaynaklanmaktadır.

3- Irak'ta Amerikan çıkarlarına hizmet eden ve etmeyen siyasi liderler arasında ABD'nin çatışma yaratan bir rolü söz konusudur.

4- 2003 yılından sonra bütün sistemin kurumlarıyla çözülüp yerine yeni bir sistemin getirilmesi süreci, Irak vatandaşının temsil edilmemesi nedeniyle demokratik bir dönüşüm değildi. Irak toplumunu, genel olarak halk sınıflarının gerçek etkileşiminden ve katılımından yoksun bir toplum yapan husus budur.

5- 2003 yılından sonra oluşturulan Irak siyasi sürecindeki sorunlar piramidinin en tepesinde 2005 yılı Irak Anayasası yer almaktadır. Nitekim bu anayasa Irak toplumunu ifade etmekten ve Irak için birleşik ve kapsamlı bir anayasa olmaktan çok uzak, daha çok mezhepçi bir anayasa olarak nitelendirilebilir. Anayasanın bu şekilde varlığını sürdürmesi, Irak'ta 2003 yılından sonra siyasi sürecin başarısızlığının bir devamı ve gerçek bir göstergesi olarak değerlendirilmiş ve buradaki aksaklıkların birleşim noktaları çalışmada detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

6- Irak'ta federalizmin uygulanmasının asıl amacının gelecekte bağımsız bir sözde Kürt devleti kurmak olduğunu zaman zaman ileri süren Kürt tarafı ve Kürt yetkililere özellikle atıfta bulunulmuştur. Kendi kaderini tayin hakkı ilkesine göre bu onlar için doğal bir haktır, ancak mevcut koşullar buna izin vermemektedir.

7- Bir ulus devlet inşa etme projesi, yurtsever ve demokratik olan her şeye bağlılığı gerektirir. Vatandaşlık, tecrit, marjinalleşme, ülkenin parçalanması veya bölünmesine karşıdır ve mezhepçi söylemler ile ilgilenmez. Vatandaşlığın amacı, toplumu, iktidarı ve devleti aynı anda yönetmek için uygun demokratik çerçeveyi bulmaktır.

8- Vatandaşlık oluşturulması için, sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve bu oluşumların Irak tarafından finanse edilmesi, vatandaşlara sosyal güvenlik sağlanması, siyasi katılım hakkı, düşünce ve özgürlük gibi sosyal alanda demokratik dönüşümle ilgili bazı yasaların tamamlanması gerekmektedir. Siyasi açıdan ise devlet kurumlarının siyasi gerilimi aşan demokratik, sivil, kurumsal yaklaşım üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, ekonomik girişimler başlatmak, yerel sanayiciyi teşvik etmek ve devlet tarafından desteklemek, kullanılmayan tarım arazilerini kalkınmaya katkıda bulunulacak şekilde ekmek ve nemalandırmak ulus devlet projesini başarıya ulaştırmanın bir yolu olarak ekonomik açıdan önemlidir. Ayrıca, demokratik ve insancıl kültürün ve eğitim ve medya aracılığıyla bir arada yaşamının teşvik edilmesi yoluyla da halledilmesi gereken kültürel bir boyut vardır.

9- Güvenlik ve istikrarın sağlanması, yeniden yapılanmayı, kalkınmaya odaklanmayı ve ulusun ve yurttaşların kaderini bölen mezhepçi söylemden geri çekilmeyi gerektirir. Aynı zamanda dar hesaplardan uzak durmalı, kişisel çıkar ve pazarlıklara dayalı olmayan politikalar izlenmemelidir. Devlet kurumları üzerine düşen sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmelidir. Güvenlik ve istikrar, siyasi sürecin gidişatına bağlı olduğu kadar, ancak askeri araçlar ve onların savaş araçları ile sağlanabilir.

10- Başta üniversite ve enstitü mezunları olmak üzere genç kesime, kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam garantisi vererek, silahlı gruplara katılmalarının önüne geçmek gerekmektedir.

11- Yargıçlara, siyasi partilere ve onların kavgacı gündemlerine karşı yeterli koruma sağlayarak yargının bütünlüğünü korumak gerekir. Yargıçlar kendilerini savunmasız hissettiklerinde verdikleri kararlarda öldürülme ve tasfiye korkusuyla hareket ederlerse adil olmayan kararlar verebilirler.

12- Kamu parasının mali yolsuzluk ve israftan korunmasını sağlamak için devlet görevlileri üzerinde mali kontrol rolünün etkinleştirilmesi ve tespit edilmesi

durumunda en ağır cezaların verilmesi gerekmektedir. Bu da yetkilileri kamu parasına zarar veren her şeyden kaçınmaya ve sorumluluklarını azami özenle yerine getirmeye istekli olmaya itecektir.

13- Güvenlik ve askeri kurumların bağımsızlığını korumak ve çalışmalarını sadece vatani, vatandaşları ve onların mallarını korumaya odaklı hale getirerek, herhangi birinin tarafını tutmadan partiler arasındaki siyasi anlaşmazlıklardan arındırmak gerekmektedir.

14- Bileşenlerin bölünmüşlük durumunun ortadan kaldırılması, bir hukuk devleti talep eden ve özgürlükleri ve sosyal adaleti savunan herkese açık olan gerçek bir ulusal ittifaka doğru ilerleyerek sağlanabilir. Siyasi seçkinler arasında hoşgörü ilkesi yaygınlaşmalı ve seçkinler ulusal bütünlük içinde çözümler üretmeyi amaçlamalıdır.

KAYNAKÇA

- A timeline of the most important events in Iraq, BBC Arabic, 28/4/2014.
- Abdulanis, S. (2007). On Obstacles To Democratic Transition In Iraq : A Study Of Internal Obstacles), Baghdad (Al Mustansrya University): Politics And International Magazine.
- Abdulhamid, S. (1999). Secrets Of The July 14, 1958 Revolution In Iraq, Lebanon: The Arab House For Encyclopedias.
- AbdulJabbar, F. (2006). Antonyms Of The Permanent Constitution, Baghdad, Beirut: Center For Strategic Studies
- AbdulJabbar, F. (2007). Conflict Dynamics In Iraq, Baghdad: Strategic Studies Institute.
- AbdulJabbar, F. (2010). The Turban And The Effendi. Salem (2001) The State And Private Sector In Iraq :Roles -Functions -Politics 1921 -1991 Colonia: Camel Publications.
- AbdulKarim, J. (2008). Consensual Democracy In The New Iraq, University Of Baghdad (College Of Political Science): Journal Of Political Science.
- Abdullah, A. (2002). British Policy Towards The Iraqi Tribes 1914 -1945, Al Mosul; Theses For A PhD (College Of Education - University Of Mosul), Publications Of Baghdad Project, Capital Of Arab Culture).
- Abdullah, A. (2015). The Reality And Future Of The Democratic And Constitutional Option In Iraq, Baghdad University: Political Sscience Magazine.
- Abdulrazzaq, K. (2012). The System Of Governance In Iraq After 2003 And The Forces Affecting It. ,Baghdad: House Of Wisdom.
- AbdulRazzaq, S. (2010). Projects To Remove Sectarian Discrimination In Iraq From Faisal's Memorandum To The Governing Council 1932-2003, Lebanon: Knowledge Forum.
- Abdul-Sada, A. (2013). Iraqi Protests Escalate And Enter Their Third Week, Iraq: Al-Monitor.
- Aboud, S. (2002). The Culture Of Violence In Iraq. ,Colonia: Camel Publications.
- Abu Ragheef, M. (2013). Political Events In Iraq And Their Repercussions On Social Awareness During The Royal Era, Iraq: Baghdad Project, Capital Of Arab Culture.
- Ahmed, K. (1988). Nouri Saeed And His Role In Iraqi Politics,Baghdad: The Arab Yaqadha Library.

- Al Hashimi ve M., Al Atwani, J. (2017). The Shiites Of Iraq , Sources Of Strength And Challenges, Iraq: Iraqi Center For Studies.
- Al-Ajili, A. (2011). The American Withdrawal From Iraq Challenges And Prospects,Iraq (Tikrit University): Historical And Civilizational Studies Magazine.
- Al-Ayoubi, N. (1989). The Central State In Egypt, Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Al-Azzawi, S. (2013). The American Occupation And The Crisis Of State Building, A Research Published In The Book, Fingerprints Of Chaos: The Legacy Of The American Occupation In Iraq, Baghdad: Hammurabi Center For Research And Strategic Studies.
- Al-Bayati, F. (2013). Democratic Transition In Iraq After April 9 / 2002. , Beirut: Al Aref Foundation For Publications.
- Al-Bazzaz, A. (1997). Iraq: From Occupation To Independence, Cairo: League Of Arab States - Institute For International Arab Studies.
- Al-Boutani, A. (2008). Iraq: A Study Of Internal Political Developments Between July 14 1958 - 8 Feb 1963 , Saudi Arabia: Dar Al-Zaman For Publication And Distribution.
- Al-Hasani, A. (1958). The Great Iraqi Revolution 1921, Beirut: Dar Al-Rafidain For Publishing, Printing And Distribution.
- Al-Hazat, M. (2004). The Occupation Of Iraq: Objectives - Results - The Future, Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Ali, Z. ve Awf, Y. (2020). The Iraqi Constitution: Analysis Of Controversial Materials Solutions and Suggestions, Amman (Jordan): Friedrich Ebert Foundation.
- Al-Issawi, A. (2013). Electoral Systems And The Iraqi Experience After 2002, Baghdad (Al Nahrain University): Faculty Of Political Science.
- Al-Jeddah, R. (2004). Constitutional Developments In Iraq, Iraq: House Of Wisdom.
- Al-Kayyali, A. (1980). The Political Encyclopedia , Lebanon : The Arab Foundation For Studies And Publishing - Dar Al-Huda For Publishing And Distribution.
- Al-Khayun, R. (2008), Iraqi Society: The Legacy Of Tolerance And Hatred, Baghdad: Center For Strategic Studies.
- Allawi, A. (2009). Occupying Iraq: Winning The War And Losing The Peace, Beirut: The Arab Foundation For Studies And Publishing.
- Al-Marashi. (2015). Battle Without Borders: Fighting Organized corruption in Iraq , www.aljazeera.com / indepth/opinion/2015 /08/endless -battle -fighting - systematic - corruption-iraq .

- AlObaidi, M. (2008). Occupation Of Iraq Pages, Lebanon: Arab House Of Science Publishers.
- Al-Omar, F. (1977). British Policy In Iraq 1914-1918, Baghdad: Al Rashad Press.
- Al-Qassab, A. (2007). Post-Independence Occupation : Strategic Implications For The U.S. War On Iraq , Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Al-Quraishi, M. (2003). Touching Bell And Its Impact On Iraqi Politics, Iraq: The Arab Yaqadha Library, Types 268.
- Al-Rashidi, A. (1966). The United Nations And The Necessities Of Reform Half A Century Later , Iraq: Iraqi Ministry Of Foreign Affairs.
- Al-Rashwani, M. (2004). The US Invasion Of Iraq: Motives And Dimensions , A Research Published In The Arab Future Books Series, Series 32, Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Al-Sahari (2002). Iraq: A War For Hegemony And Oil, Egypt: Center For Socialist Studies.
- Al-Samar, A. (2012). A Political Study: Northern Iraq 1958-1975, Doha: Arab Center For Research And Policy Studies.
- Al-Samarrai, S. (2015). Al Moataz for Publishing and Distribution Nuri al-Maliki 2006-2014 years of failure and administrative and financial corruption.
- Al-Shalah, A. (2010). A Study On The Problem Of Iraqi National Identity Construction And Continuity, Baghdad (Baghdad University): Faculty of Political Science.
- Al-Shawi, M. (2007). The General Theory Of Continental Law , Jordan: Dar Ward Jordan for publication and distribution.
- Al-Sudani, F. (2005). Iraq: A Future With An Ambiguous Constitution, Cairo: Madbouly Library.
- Al-Taie, H. (2006). Quota In Light Of The Theory Of Constitutional Custom Baghdad (Nahrain University) College Of Political Science: Political Science Magazine.
- Al-Tamimi, H. (1979). Basra In The Era Of The English Occupation, Baghdad: Al Rashad Press.
- Alwan, K. (2006). The Future Of Political Violence In Iraq, The Arab Future, Issue 33.
- Al-Zaydawi, J. (2009). Chapter VII Of The Charter Of The United Nations, Its Implementation And Its Implications For Iraq, Iraq: Iraqi Ministry Of Foreign Affairs.

- Amir, H. (2013). The Problem Of Democratic Transition In Iraq: A Study In Consensual Democracy, Iraq (Diyala University): College Of Education For Human Sciences (Diyala Journal Of Human Sciences).
- Article 76. Of The Iraqi Constitution For The Year 2005. (n.d.).
- Barak, O. (2007). Dilemmas Of Security In Iraq , London : Sage Publications , Inc.
- Batatu, H. (1998). Iraq, Saudi Arabia: Dar Al-Qabas For Publishing And Distribution. It Is A Monitoring Of Social Classes And Revolutionary Movements In Iraq Since The Ottoman Era Until The Establishment Of The Republic.
- Batatu, H. (2015). Communist Baathists And Free Officers, Jordan: Dar Al-Hayat For Publication And Distribution.
- Case, A. (2008). Driving the cavalry from the balcony of the presidential palace, Mareb Press.
- Devlin, (1976). The Bath Party : A History From It's Origins To 1966 , California (Stanford University) : Hoover Institution Press.
- Faith, D. (2010). War And Decision From Inside The Pentagon: Under The Title Of The War Against Terrorism, Beirut: The Arab Expansion Institute.
- Fayyad, M. (2021). Radaw 2010 elections, Washington is not close to Allawi and divisions in the Shiite House.
- Foster, H. (1989). The Rise Of Modern Iraq, Translated And Commented By Salim Taha Al-Tikriti.0.70, Baghdad: Al-Fajr For Publishing And Distribution.
- Gordon, M. R. (2016). Iraqi Forces and Shitle Militias Retake oil refinery from ISIS, The New York Times.
- Hassan, M. (1965). Economic Development in Iraq: Foreign Trade And Economic Development 1864-1958, Beirut: Modern Library For Printing nd Publishing.
- Hassan, M. (1966). Studies In The Iraqi Economy, Beirut: Dar Al-Talee'a For Printing And Publishing.
- Ibrahim, S. (1988). Society And The State In The Arab World, Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Ireland, P. (1937). Iraq: A study Of Its Political Development, Beirut: Dar Al-Kashaf For Publishing And Printing.
- Jaber, J. (2009). The Worst In Quotas, Al-Sharq Al-Awsat Newspaper: Issue 11247.
- Jawad, S. (2004). A Study In The Book The Occupation Of Iraq And Its Repercussions On The Arab, Regional And International Levels, Beirut: Research And Discussions Of The Intellectual Symposium Organized By The Center For Arab Unity Studies.

- Kaddouri, M. (2007). Republican Iraq, Beirut: United House For Publishing And Distribution.
- Khadduri, M. (1933). The Reasons For The American Occupation Of Iraq. Al Mosul: Al Shaab Press.
- Latif, S. (2019). The Agreement To Withdraw American Forces From Iraq: A Strategic Vision And Warnings For The Future, University Of Karbala (Faculty Of Law): Karbala University Scientific Journal.
- Marr, P. ve Al Marashi, I. (2018). Iraq In The Era Of Maliki And Al-Abadi, Baghdad: Dar Mesopotamia For Printing And Publishing.
- Mehdi, U. (2008). Text of the Iraqi-American agreement, Elaph Newspaper.
- Muhammad, A. (1990). King Faisal I, His Life And His Political Role In The Arab Wealth In Syria And Iraq 1933-1983, Baghdad: The Arab Yaqadha Library.
- Musa, A. ve Norse, K. (1981). British Diplomacy In Iraq 1823-1808, Iraq: Arab Suppliers Union - General Secretariat.
- Nazmi, W. (1985). The Revolution Of The Twenties: The Political, Intellectual, And Social Roots Of The Arab National Movement For Independence In Iraq, Beirut: Center For Arab Unity Studies, Fourth Edition.
- Omar, S. (2005). The Rights Of The Kurdish People In The Iraqi Constitutions, A Comparative Analytical Study, Iraq: Iraqi Kurdistan Center For Strategic Studies.
- Paul, J. ve Nahouri, R. (2007). The War And Occupation In Iraq: A Report For Non-Governmental Organizations, Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Primakov, Y. (2004). The World After September 11 And The Invasion Of Iraq, Riyadh: Obeikan Library.
- Qetla, R. (2019). Sectarianism In Lebanon And Iraq, Germany: DW.
- Roberts, A. (2004). The End Of The Occupation In Iraq, Lebanon: Center For Arab Unity Studies.
- Scruton, P. (2002). After September 11: Selections From The Opposition, Lebanon: Cultural Dialogue Company.
- Shaaban, A. (2003). The Current Iraqi Scene: The Occupation And Its Consequences In The Light Of International Law, Beirut: Center For Arab Unity Studies.
- Shaker, S. (2008). Security Challenges To American Foreign Policy In The Middle East In The Post-Cold War Period, Amman (Jordan): Dar Al-Hamid For Publishing And Distribution.
- Solh, R. (1997). Britain And Iraq War 1941-1991, Beirut: Publications Company For Distribution And Publishing.

Stansfield, G. (2009). Iraq: People, History And Politics, Abu Dhabi: Emirates Center For Israeli Studies And Research.

Stansfield, G. ve Andersen, L. (2005). The Future Of Iraq: Dictatorship, Democracy, Or Partition, Lebanon: Dar Al-Warraq For Printing And Publishing.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Abdulqader Haddad Hadi Al-Luhaibi

Uyruğu : Irak

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	-	
Lisans	Hukuk	21/06/2017
Lise		

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-----	-----	-------

Yabancı Dil

Türkçe , İngilizçe , Arapça

Yayınlar

Hobiler

Spor , Kitap okumak